

Difs.

774

1.

Miss

74 (1)

Müller

Weyma

11 2 101 CXXXV
COMMENTATIO HISTORICA
DE
GENIO, MORIBUS ET LUXU
ÆVI THEODOSIANI,
SPECIMEN INAUGURALE,

QVOD

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE OBTINENDOS

PUBLICO EXAMINI SUBJICIT

PETER ERASMUS MULLER

RESPONDENTE

ORNAT. GUSTAVO LUDOVICO SCHIEREN

PHILOLOG. CAND.

IN AUD. INF. DIE VI NON. MAJI

HORA ANTEM. X.

HAFNIÆ, MDCCXCVII.

EXCUDEBAT JOHANNES FRIDERICUS SCHULTZ

AULÆ REGIÆ ET UNIVERSITATIS TYPOGRAPHUS.

Summa diligentia elaboratum hoc specimen Facultas Philosophica Hauniensis dignum censuit, quod pro Summis in Philosophia Honoribus Academicis obtinendis publicae disquisitioni subjici possit.

Wöldike.

Decanus Facultatis Philosophicae.

SERENISSIMO PRINCIPI,
FRIDERICO CHRISTIANO,
DUCI HOLSATO-SONDESBURGENSEI,
CUI, UNIVERSITATIS HAVNIENSIS
PATRONO,
MUSAS, VITAE SUAE MAGISTRAS,
FAUSTO PATROCINIO
REMUNERARE CONTIGIT,
HUNCCE LIBELLUM,
JUSTISSIMAE VENERATIONIS TESTEM,
SACRUM ESSE VOLUIT

AUTOR.

PRÆMONENDA.

Generis humani historiam sui studiosos, jucunda rerum avitarum notitia remunerari, atque utilissimis ad vitæ usum præceptis instruere, omnes facile largiuntur. Inprimis vero illa historici pars, quæ in moribus majorum pingendis, Et prisca vitæ domesticæ conditione adumbranda, versatur, magnam salubrium observationum opportunitatem videtur allatura. Mores enim antiqui, siue tuis exstiterint dissimiles; plurima instituta, quæ eventu frugifera imitari coneris, quæ exitu noxia fugere discas, sponte suppeditabunt: siue tuas proxime retulerint; quid de tuo sæculo absque partium studio judicandum, quid de eo sperandum metuendumque sit, illustris exempli documento declarabunt. Nihilominus tamen secius plurimi historiarum scriptores, civitatum incrementa, regnorum everisiones, civiles discordias armorumque vicissitudines, summa diligentia referre soliti; causas vel prosperæ vel adversæ fortune,

A

in

in moribus rerumque domesticarum statu plerumque latentes, aut omnino neglexerunt investigare, aut leviter perstrinxisse satis duxerunt. Horum itaque auxilio fere destituti, ad illos, qui aliud agendo aliquam ævi sui notitiam in scriptis hinc illinc sparsam reliquerunt, antiqua vitæ humanæ instituta enarraturæ confugere coguntur. Cum vero campus bonarum frugum feracissimus, magna sui parte incultus jacere, mihi quidem visus sit; ne operæ pretium esse facturum credidi, si aliquod ejus novale meo qualicumque labore & studio subigere aggrederer.

Id autem animo volenti vir doctissimus, cui ob eximiam, qua me prosecutus sit benevolentiam, optimaque, quibus studia mea moderari dignatus sit, præcepta, gratias satis dignas nunquam solvere potero, Moldenhaverus noster consilium suggesit; ut homilias Chrysostomi perlustrans, si quid in illis ad ævi istius indolem cognoscendam faceret, sedulo colligerem.

Opera itaque Chrysostomi a) perlegens, quidquid in illis ad rationem vivendi sentiendique, quæ ævo Theodosiano viguerit, illustrandam pertineret, annotandum sumsi. In qua quidem investigatione nescio, an hic mihi contigerit successus, ut quædam memoratu
haud

a) ex edit. Montefalconii Parisiis 12 voll. in fol.

haud indigna, præter ea, quæ jam congefferat Montefalconius b), observasse licuerit. Codicem Theodosianum doctissimis Jacobi Gothofredi commentariis instructum pervolvi: libros quoque Juliani, Libanii, Himerii, Themistii, Symmachi, Claudiani & Eunapii, consului; nec illa patrum ecclesiasticorum volumina neglexi, quæ, ab Athanasio ad Salvianum usque exarata, mores & luxum descripserunt. Ævum enim Magni Theodosii limitibus paullo latioribus ita defini-
vi, ut ea, quæ illud proxime præcesserint, & regna Arcadii Honoriique ad illam ætatem referre haud dubitaverim.

Narratione igitur ex hisce inprimis fontibus hausta, quanam fuerit sæculi Theodosiani genius, quænam conditio, quibus artibus pueros, qua custodia puellas enutriverit; dein quomodo nuptiæ fuerint celebratæ; tum omnem vitæ conjugalis rationem; effusam denique in vestitu ædificiisque luxuriam ita describere conatus sum, ut causas, unde hæc vel illa instituta fuerint exorta, nec non illos, quos aut salubres aut

A 2

noxios

b) In dissertatione, quæ exstat in Memoires de l'academie des inscriptions, tom. 13me p. 474-490. & in Synopsi eorum, quæ in operibus Chrysostomi observantur, inserta illius edit. oper. Chryf. vol. 13. p. 178-184. In prologo ipse fassus est, Chrysestomum innumera ad mores suæ ætatis pertinentia recensere,

noxios in moribus efformandis habuerint effectus, identidem addere tentaverim.

Si vero iudices harum rerum periti hocce tentamen calculis suis probaverint; secunda hujus opusculi particula, vitam ejusdem ætatis socialem, convivium, festa, ludos scenicos & circenses etc. complexa aliquando prodibit.

C A P . I.

Quædam in universum præmissa de moribus senatorum Romanorum — palatinorum — plebis utriusque Romæ — hominum provincialium — ecclesiasticorum — de disciplina Christianorum morali — multiplici ætatis superstitione.

Postquam Roma urbs, a parvis initiis fortuna pariter ac virtute provecta, eo usque incrementa ceperat, ut terrarum orbem jure quodam suo cognomine nuncupaverit; omnium regionum gentiumque divitias diu congestas cupidior hausit, & magnas provincias civibus nobilioribus, post munera urbana rite peracta, pro lubitu pæne regendas commisit. Nec vero provinciarum rectores, regiam potestatem adepti, regias opes corradere neglexerunt. Creverant igitur in immensum patriciæ opes; quæ vero, ut honores auro venales domino pararent, & ludis exhibitis ingentes cunei applausus elicerent, larga manu iterum sunt

sunt effusæ: nec adhuc sub primis imperatoribus mos plebem, focios, regna, magnificentiæ studio colere exoleverat a); ut quisque enim opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas illustrior habebatur. Postquam vero pessimi Cæsares cædibus in illos sævierant, quos magnitudo famæ & inanem gloriam & certum exitium pepererat; ceteri ad tutiora conversi, opes domestica luxuria consumere studuerunt. Hic moles in mare jecit, ille villam splendide exornavit; alius Cotytto, alius Veneri reditus dicaverat.

Interea tamen senatoribus via ad rempublicam bonis malisve artibus capeffendam adhuc patuit, & ordo senatorius sub bonis principibus rerum summam visus est moderari. Dein vero imperatores, barbaris undique irruentibus, castra magis quam urbem frequentare coacti, in hac vel illa urbe provinciali sedem fixerunt; unde omnis fere munera obeundi spes romanis nobilibus præcisa fuit. Patricius enim delicatulus gravem militiam detrectavit, & urbem æternam ac quotidianas circi oblectationes linquere in hanc vel illam provinciam, in qua imperator forte degerit, profecturus, vix sustinisset. Accessit præterea legis a Gallieno latæ auctoritas, quæ omnem senatoribus militiam prohibens, ne adire quidem exercitus illis permisit b). Senatores itaque Romani, prisca

a) Tacit. ann. Lib. 3. cap. 55.

b) Aurelius Victor in Cæsaribus de Gallieno cap. 33. edit. Arntzenii p. 405.

prisca quamvis ordinis autoritate & antiquo stemmate tumentes, omni feri potestate destituti a muneribus arcebantur: ut mirum non sit, illos, dum prædia sua utpote Africana haud ipsi curare potuerint, negotiationem vero veluti vilem spreverint, vitam inani- bus curis districtam aut gravi sopitam veterno omnes egisse c). Pars quidem senatus in novam imperii sedem cum Constantino migravit, at ingens numerus Romæ remanens ita molli otio indulgit, ut Am- mianus Marcellinus d) gesta nobilium enarraturus, nihil præter ambitiosum vestium cultum, & carruca- rum decus, & mensæ splendorem, & in saltatrices munificentiam, memoratu dignum reperiret.

Aulæ vero luxuria, priscam profusionem longe superans, militiam palatinam profectos occupaverat. Primi enim Cæsares in sumtus immodicos quamvis effusi, pompam tamen Asiaticam, nec sibi satis cog- nitam, nec Romanis jugo haud assuetis facile feren- dam, nequaquam adhibuerunt. Imperatores vero probi bonique, quibus Roma deinceps gavisa est, cultus sui simplicitate æque ac modico potestatis usu reipublicæ commodis consuluerunt. Postquam dein prætorianorum militum avaritia thesauros imperato- rum exhauserant, homines quidem luxuriosi ex Asia oriundi imperium obtinuerunt. Illis autem brevi reg-

c) Aurelius Victor de Probo cap. 37.

d) Lib. 14. cap. 6. lib. 28. cap. 4.

regnantibus, duces exercituum veteris disciplinæ asperitate insignes succedere e). Denique rerum summa ad Diocletianum pervenit; qui primus, sive ob insitam animo superbiam, sive venerationis excitandæ gratia, omnem aulæ orientalis pompam invexit. Hunc Constantinus f), Constantinum filii imitati, eo usque processere; ut Constantius mille coquos, totidem tonsores & pincernas præter immensa eunuchorum mensariorumque examina, magnificis stipendiis aluerit g). Tandem Magnus Theodosius, hostibus debellatis, molli otio diffuere solitus h), factum imperatorium, quem a Juliano sublatum sequentes Cæsares iterum revocaverant, ad summum fastigium evexit i). Nec mirum, si liberi ejus regnando impares, reverentiam cultus splendore sibi parare studerent, quam animi indole se unquam assecuturos jure desperarent.

Ita Arcadium juvenem imbecillem, cui eunuchi cubicularii imperitabant, si quando k) foras exire liberet, præiverunt satellites, scutati, tribuni & duces,
aureis

e) Synesius de regno p. 18, B. edit. Petavii.

f) Constantinus ob nimium luxum lacescit in Cæsaribus Juliani. Les Césars traduits par Spanheim p. 141. remarques de Spanheim p. 474-78.

g) Libanius in necem Juliani edit. Reiske vol. 1. p. 565.

h) Zosimus lib. 4. p. 474. edit. Cellarii.

i) Ibid. cap. 28.

k) Id enim raro accidit. Synesius de regno p. 16. D. Latibulis vos lacertarum in modum continetis imperatores!

aureis togis induti, eqvis auro ornatis vecti, & aurea scuta, gemmis distincta, cum aureis lanceis ferentes; qui omnes, aulae alumni, turbam civium abigendo imperatoris adventum declaraverunt l). Tum currus circumfuso famulatio cinctus eminuit, jugo mularum albarum auro fulgentium junctus: huic lapilli frequentes erant infixi m), & laminæ aureæ, motu tremulo agitatae, in eo micuerunt n). Hæc quidem omnia artis miracula, & strati nivei candorem, tapetesque vehiculi sericos, depictis draconibus o) variegatos, multitudo, vel e longinquo stans, oculis attonitis spectavit p). Quibus vero celebritatem coram cernere contigit, omnes ad sacra principis oratuenda conversi, auriculas inauribus pretiosissimis distinc-

l) Chrysof. vol. 1. p. 262. D. vol. 2. p. 545. B—C. vol. 11 p. 69, A. Proceres Constantinopolitani, more ex prisca clientarum consuetudine repetito, in aulam ab hora diei prima (nobis septima) usque ad tertiam (nobis fere decimam) quotidie convenire soliti erant Confr. Annotat. Reiskii ad Constantinum Porphyrogenetem de Cæremoniis. lib. 1. pag. 8.

m) *οχημα λιθοκολλητον.*

n) *πεταλα τστα περισειομενα.*

o) Nullo ut videtur jure, Montefalconius dracones in vestibis imperatoriis depictos deprehendisse sibi visus est, oper. Chryf. vol. 13. in synopsi p. 192. Dicitur enim plebs Chryf. vol. 9 p. 590, E. ab ornatu vehiculi & draconibus depictis ad ipsum imperatoris ornatum oculos conjecisse.

p) Chryf., vol. 6. p. 295. D. vol. 9. p. 590. E.

distinctas, brachia armillis aureis exornata q), diadema porro fulgorem lapillis variis emittens r), & vestimentum purpureum gemmis in singulis commissuris nitentibus ponderosum s), fibulae denique & calcei splendorem t) tanta admiratione suspexere; ut domi reduces plurima de flore purpuræ, gemmarum magnitudine, strati fulgore & albedine mularum, in circulis fuscæ differuerint u). In ipso autem palatio tanta exhibita fuit magnificentia, ut naves onerariæ pariter ac vehicula terram aurosam (χρυσίτιν) e regionibus remotis advexerint; quam exercitus haud parvus per spatia palatii ita sparsit, ut pedes imperatorii pavementum ipsum aut solum nudum raro calcaverint v)

Palatini itaque, quos malæ plerumque artes ad
clarissimorum, spectabilium, illustriumque virorum
ordines

q) Les Césars de Julien l. c. Lucifer Calaritanus de non parcendo in Deum delinquentibus: in maxima bibliotheca patrum Lugduni 1677 vol. 4. p. 239. E. "num debemus vereri diadema tuum, inaurem, dextrocheria?" Hinc Synesius lucem mutuatur, gemmarum usum in vestitu imperatorio multiplicem enumerans. De regno p. 16 A.

r) Chrysf. vol. 1. p. 117. D. vol. 2. p. 623. B.

s) Chrysf. vol. 2. p. 545. C. Synesius de regno p. 16. A. tunicam imperatoris lapideam vocat & diras homericas in illum quadrare ait. Iliad, lib. 3. v. 57. λαίναν εσσο χιτῶνα.

t) Chrysf. vol. 6 p. 295. D. vol. 9. p. 590. E.

u) vol. 8. p. 67. C.

v) Synesius l. c. p. 16. C.

ordines x) evexerant; imperatoris exemplum imitati, auctoritatem sibi eadem ratione quæsiwerunt y): ita ut provinciæ miseræ, & mercedem suæ præfecturæ eunucho potenti pendendam z) solvere, & pecuniam sumtibus rectoris magnificis suppeditare, temporum injuria fuerint coactæ. Viri autem primarii utramque militiam profesii, inprimis die principis natali, summo vestitus sui nitore favorem imperatorium aucupare studuerunt a). Sumtibus itaque in titulos & vanos honorum ambitus, spectacula quoque & delicias, maximis impendendis facultates suas ita exhausserant; ut brevi ad summam inopiam redacti, ad quod-

x) De hisce titulis conf. notitia dignitatum imperii romani cum notis Pancirolli. Genevæ 1623. pag. 14.

y) Chryf. vol. 2. pag. 512. B. vol. 3. p. 77. D.

z) Claudianus Eutropium vividis coloribus veluti honorum infitorem depinxit. In Eutrop. lib. 1. v. 199.

Hic Asiam villa pactus regit; ille redemit

Conjugis ornatu Syriam: dolet ille paterna

Bithynos mutasse domo. Suffixa patenti

Vestibulo pretiis distingvit regula gentes

familia de Rufino lib. 1 in Ruf. p. 181. Idem Stiliconem celebrat, quod hanc pestem in occidente grassantem restinxerit. In 1 consulatum Stilich. lib. 2. v. 116.

— — — nec te gurges corruptior ævi

Traxit ad exemplum; quod jam firmaverat annis

Crimen, & in legem rapiendi verterat usus. —

mali vero labes nova procul dubio incrementa, occiso Stilichone, cepit. conf. criminationes Zosimi in Theodosium lib. 4. cap. 28.

a) Ambros. oper. vol. 5. p. 5. C. edit. Parisiis 1632.

quodvis audendum fuerint impulsi b). Cum præterea duces barbari, qui ab ævo inde Theodosii dignitates palatii arripuissent c), vitiis aulicis nativam suam ferociam addiderint: factum est, ut vitia palatinorum, quæ ætate Constantii in tantum succrevissent, ut illorum veluti seminarium singuli teste Ammiano Marcellino d) aluerint; post mortem Juliani iterum pullulare coeperint, donec ætate Theodosii, & eo inprimis defuncto, maximum e) attigerint fastigium.

Nec minus interea Romana plebs a majorum virtute inerti otio degeneravit: quippe cui, Ammiano teste f), & templum, & habitaculum, & concio, & cupitorum spes omnis, circus esset maximus. Plebs enim urbana annones civicis g) pane scilicet cocto & oleo, quæ liberalitate principis cum magno pro-

b) Excerpta de legat. ex historia Prisci in oper. Labbe de Byzantine historię scriptoribus, Parisiis 1648. p. 35.

c) Synes. de regno p. 23.

d) Lib. 22. cap. 4. p. 290. edit. Bip.

e) Chrys. vol. 1. p. 118, C. rex mores suos conformat ad mores ducum satellitum & scutorum, hominum vino fervientium, voluptatibus indulgentium, bonam diei partem in potu conterentium. Claud. in Eutrop. lib. 2. p. 325-405 lepide descripsit concilium bellicum quod coegerat Eutropius. cnfr. Zosimus lib. 4. cap. 33.

f) Amm. Marc. lib. 28. cap. 4. p. 158.

g) Cod. Theod. lib. 14 tit. 15 de canone frumentario urbis Romæ & tit. 17 de annonis civicis & pane gradili.

provinciarum incommodo diurna erogabantur, sustentata, omnem vitam vino & tesseris & lustris & spectaculis impendit h), extrema quævis, si annonæ defecissent, aulura.

Panem vero & circenses, quæ plebi aliquando terrarum dominæ ex antiqua saltem consuetudine concessa fuerant, Constantinus civibus quoque urbis a se conditæ cum maximo reipublicæ damno largitus est i). Hunc scilicet gloriæ captandæ studium stimularat, ut Romam novam in omnibus veteri æquareret, & applausu multitudinis cibo vinoque repletæ in theatris exciperetur k). Luxuriæ vero desidiæ & furorum theatralium pestis, quæ jam in urbis initiis gliscere coeperat, temporis decursu latius latiusque serpsit.

Statum provinciarum sub regno Theodosii & aliquot dehinc annos mente perlustrare conanti, primo quidem tanta sese offeret in ædibus publicis magnificentia, in ludis profusio, in toto denique vitæ cultu mollities, per tot terrarum spatia diffusa, quam vix ætas ulla regionum amplitudine parem exhibuerit. Nam coeli quidem temperies & solum foecundum ab antiquo inde tempore mentes Asiatarum molli
luxu

h) Amm. Marc. 1. c.

i) Cod. Theod. lib. 14. tit. 16 de frumento urbis Constantinopolitanæ. tit. 17. annonis civicis.

k) Eunapius in Aedefio p. 41. edit. Commelini in 8vo. 1696.

luxu infregerant: sed bella cruenta a regibus fuerant debellata, gentesque exteræ, temporis demum decursu emolliendæ, armis victricibus Asiam sæpius edomuerunt. Postquam autem Romani orbis imperium obtinuerant, plurimæ urbes, & in Asia & in coeteris provinciis, nullum hostium exterorum impetum per quatuor sæcula expertæ sunt: nec ducum de principatu contentiones, unico plerumque prælio diremtæ, cum magna provinciarum clade gestæ fuerunt. Hinc factum est, ut artes luxuriæ, quas pax tranquilla foveret, ad ætatem usque Theodosii continuis incrementis fuerint adauctæ.

Hoc præterea ævo mercium permutationem, quæ luxuriæ veluti alimenta subministrat, magnam fuisse constat. Hinc Alexandria magnam mercium Indicarum copiam Nilo a Thebaide devectam accepit, coeterisque urbibus distribuit l). Illinc civitates Persidi contiguæ, maximo cum Persis m) commercio usæ, divitias accumulaverunt. Tum mercatores, qui longas periculosasque navigationes ob fila serica suscepisse dicti sunt n). Mare enim rubrum, teste Hieronimo, navigantes o), si felici cursu usi fuerant, post sex menses portum urbis maximæ
oceanæ

l) Expositio totius mundi. edit. Gothofredi cap. 18.

m) Exempla præbebit expos. cap. 16, 19.

n) Chryst. vol. 7 p. 510. C.

o) Hieron. op. edit. Vallarsii. Verona 1734. vol. 1. ep. 125. pag. 928.

oceano contiguæ tenuerunt; per quem vix anno integro ad Indiam & Gangem fluvium pervenire licuit. Ibi carbunculi, & smaragdi, & margaritæ candentes cum unionibus gigni, rumore vulgari ferebantur; montes quoque ibi esse aurei, quos propter Gryphas, & dracones, & immensorum corporum monstra adire non liceret. In hanc igitur regionem mercator delapsus, pulejum aliasque res, quibus Indi egerent, cum folio amomi, pipere, vellere serico aliisque rebus permutavit p). Multa præterea vestimentorum genera, in remotis ditionis romanæ civitatibus confecta, ubivis gestare usu invaluerat. Ita Scythopolis, Laodicea, Biblus, Tyrus, Berytus, civitates Syriæ lanificio inclytæ, linteamenta in omnem orbem Romanum emiserunt q): vestem leporinam & pelles Babylonicas Cappadocia omnibus suppeditavit r): vestes Noricas ex Norico s), Byrras ex Bryttia allatas t), & Asiani & Galli gestaverunt. Variarum vero vestium ingentem copiam Hispania, Mauritania & Numidia, fabricaverunt u). Singulæ itaque urbes
maxima

p) Hieron. in Es. 66 vol. 4. p. 828. D. Chrys. vol. 11. pag. 652, E, ex fructibus, qui apud nos in pretio sunt, quidam adhuc pretiosiores in regione Serorum,

q) expof. cap. 17 §. 12.

r) ibid. cap. 21.

s) ibid. cap. 47.

t) ibid. cap. 40.

u) ibid. cap. 50, 51, 52.

maxima negotiatorum copia abundaverunt v); quorum commodis magna imperii saltem orientalis parte ita fuerat consultum, ut milites, jaculo & fundo armati, viarum custodiam sub certis ducibus die agerent, noctu vero vigiles, in ædiculis per viam publicam mille passibus a se invicem disjunctis collocati, omnem latronum impetum facile propulsarent x).

Ipsi quoque magistratus, & urbium splendori, & provincialium hominum voluptatibus, summo opere consuluerunt. Ut ædes scilicet magnifice extructæ y), titulis præfixis, conditoris nomen posteris traderent; & animi plebeculæ, ludorum editionibus delinitæ, hominem rapacem & iniquum facilius ferrent z). Plebecula igitur, in omnibus fere imperii Romani urbibus theatrorum cuneis per dies integros affixa, otio inertis aut curis inanibus emarcuit a): magistratus

v) Salvianus de gubernatione Dei p. 87. edit. Baluzii, Paris. 1684. Chryf. nundinas commemorat Anthiochiæ peractas vol. 1. p. 494, A. vol. 4. p. 316, C.

x) Hæc refert. Chryf. vol. 1. p. 189, C. D. de via quæ a Chaldæa ad Palæstinam usque patuit. vol. 4. p. 84, A.

y) Quod provinciarum rectores tanto studio ad nova opera erigenda festinaverint, ut ædes veteres neglexerint farcire, edicta imperatorum testantur, de hac re sæpius promulgata. Cod. Theod. lib. 15, tit. 1 lex 3, 15, 16, 17, 21, 27, 29, 37; prohibetur quoque lib. 15, tit. 11. lex 1, 14. ne spoliis unius civitatis alteram exornarent.

z) Libanii orat. de vinctis vol. 2. edit. Reiskii p. 454.

a) Salvian. de gub. lib. 6. p. 124.

stratus vero, acclamationes in suum honorem audire gestientes, tempus judiciis dandum in theatris consumserunt b); & gnari, se magnis ludorum expensis auram popularem facile captaturos, multa & inique & crudeliter committere ausi sunt. Civium itaque conditionem spectantes, statum provincialium miserimum fuisse facile deprehendimus. Nova enim tributorum genera subinde fuerunt excogitata, ut, aërio mercede barbaris solvenda exhausto, ampla pecuniæ vis splendori principis præfectorumque rapacitati iterum abundaret. In singulis vero civitatibus optimates decurionum nomine insigniti c) annonis exigendis ita incubuerunt, ut onus, cui seipsum subtraxissent, omne pauperioribus ferendum imposuerint d). Nec multum in iudiciis auxilii aderat, quippe quos decuriones horis pomeridianis domi convenire, ibique causam, aut numerata pecunia, aut par obsequium pollicendo, perorare consuevissent. Qui quidem in domos iudicum ingressus tam male audierunt,

b) Cod. Theod. lib. 1. tit. 7. lex. 2. Absit, ut iudex popularitati & spectaculorum editionibus mancipatus, plus ludicris curæ tribuat, quam seriis actibus. Libanius de vinctis vol. 2. p. 453. acerbe de illis iudiciis conquestus est, qui, neglectis negotiis suis, ludos frequentarent. Contra illos exstat rescriptum Theod. Mag. Cod. Theod. lib. 15. tit. 5. lex. 2.

c) De decurionibus cnfr. cod. Theod. lib. 12. tit. 1. paratitlon.

d) Salvian. de gub. lib. 5. p. 103 seqv.

runt, ut Gratianus Augustus, ullum provincialium pomeridiano tempore iudicis domum frequentare, edicto prohibuerit e). Nihilo tamen fecius Libanium duodecim dehinc annos (389) in eandem consuetudinem, non sine magno civium detrimento grassantem, invectum fuisse reperimus f)

Cives itaque tenuiores in summas angustias reducti, aut, rebus suis relictis, aufugerunt, apud Barbaros Romanam, ut ait Salvianus g), humanitatem quærentes; quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non potuerint. Aut sæpius majore suo infortunio, ne agellos desererent, se optimatibus tradiderunt protegendos, quibus omnem rem familiarem, antequam auxilium experirentur, addicere coacti fuerunt. Filii vero, quamvis fundis avitis spoliati, nihilominus amissorum agellorum tributa jussi pependerunt, donec, fame urgente, inquilini divitum, in servorum conditionem mox transaturi, evaderent h). Colonorum autem numero hac ratione semper adaucto, tandem effectum est, ut omnes fere agricolæ, prædiis natali sorte per omnem vitam

e) Cod. Theod. lib. 1. Tit. 7. lex. 6.

f) Libanius orat. adv. ingredientes & adversus assiduos: existat quoque de eadem re rescriptum Honorii Cod. Theod. lib. 1. tit. 8.

g) De gubernat. Dei lib. 5. p. 104.

h) Ibid. p. 110-112. confr. Gothofred. ad Cod. Theod. lib. 5. Tit. 10. p. 459.

vitam adstricti, arva domino magis quam sibi sube-
gerint, & vitæ suæ statu a fervorum conditione prox-
imo abfuerint intervallo i). Postquam igitur inge-
res domino redditus diuturnis laboribus confecerant,
mercedem exiguam reportaverunt; unde victum sibi
necessarium, præter vectigal gravisimum & domino
& principi pendendum, prospicere debuerunt k).
Tanta itaque cum inedia perpetuo conflictati sunt,
ut concionatores, frequens jejunium sanitati haud
obesse,

B 2

obesse,

i) Accuratissime de colonis egit Gothofredus in Paratitlo ad
cod. Theod. lib. 5. Tit. 9. attamen omisit, quæ de iis
habeat Chrys.

k) Chrys. vol. 7. p. 614. A. " Quid iniquius reperiatur iis,
" qui agros possident, & erga miseros agricolas se bar-
" baris immaniores exhibent. Nam iis, qui fame tabe-
" scentes per totam vitam laborant, vectigalia imponunt
" intolerabilia & ministeria laboriosa; veluti asinis & mu-
" lis, imo velut lapidibus ipsorum corporibus utentes.
" — B — Quidquid miserabilius fuerit, quando, tota hye-
" me in laboribus transacta, frigore, imbris ac vigiliis
" attriti, vacuis manibus adhuc debitores recedunt: pro-
" curatorum tormenta, raptationes, exactiones & inevi-
" tabilia ministeria magis timentes, quam tantam famem. —
" Ex ipsorum laboribus divites torcularia & subtertor-
" cularia replent, dum non sinunt ipsos vel parvam men-
" suram domum referre, sed omni fructuum iniquorum
" copia in doliis suis inclusa, modicam pecuniam pro hac
" re ipsis projiciunt." Interdum rustici patrocinio du-
cis alicujus freti vectigalia pendere detrectaverunt Cnfr.
Libanius de patrociniis vicorum vol. 2. p. 499. seqv. &
leges imperat. ibi allatas p. 495-497.

obesse, illorum potissime exemplo evincere allaboraverint l). Si miseri coloni in agris herilibus eolendis fegnes deprehensi fuissent, poenas, ex omnium consensu promeritas, castigati subierunt m). Si forte adversus avaritiam domini musitavissent, mox catenis vincti, a militibus, quos paucae domini syllabae ex urbe evocaverant, in carceres urbanos coniecti fuerunt n). Tum uxores & filiae in summam inopiam redactae, extrema quaevis sustinere cgebantur, ut alimenta suppeditarent, quae praeter lentes & olera parce admodum carcere inclusis data sunt o); grande praeterea pretium commentariensi solvendum, ut vel unum lychnum omnibus communem accenderet p). Huic vero solvendo impares, commentariensis verberibus male mulctatos coegit, ut in genua procidentes, mulierculas misericordes, per vinctos forte digressas, stipem in ejus commoda rogarent q). Denique postquam coloni, a iudicibus cura spectaculorum districtis r) omnino neglecti, diu in carcere contabuerant, locorum angustis & foetore enecti, vitam miseram finierunt s).

QVO

l) Chrys. vol. 11. p. 329. C.

m) Chrys. vol. 11. p. 117. B.

n) Liban. orat. de vinctis, vol. 2. edit. Reiskii p. 442.

o) l. c. p. 445.

p) Ibid.

q) l. c. p. 446.

r) l. c. p. 444.

s) Ibid.

Qvo magis itaqve fastigium Romani imperii ruinam versus vergere coeperat, eo magis provinciæ negligi; tributa augeri; pauperes opprimi t); divites crescere; morum honestas pelli; divitiæ male partæ larga manu in voluptates iterum effundi; omnes, hi, ut malos obliviscerentur, illi, ut opes ostentarent, quamvis hostes proxime abessent, pari Circensium infania ardere u); luxuriæ denique libidinisque lues etiam ad illas provincias serpere, quæ situ asperiores, propinquis hostibus pugnaces, morum simplicitatem diutius retinuerunt v).

Crescenti itaqve morum depravationi, quam summam exstitisse, scriptores istius ævi gentiles pariter ac Christiani uno ore fatentur x), nec ecclesiastico-

t) Quinam status fuerit provinciarum, in Oriente sub Theodosio juniore, in Occidente sub Majoriano, patebit ex Prisci historia Gothica apud Labbe. de Byzant. hist. scriptor. Paris. 1648. p. 60. & Novella Majoriani Tit. 4. ad calcem Cod. Theod. vol. 1.

u) Exemplum Augusta Trevirorum affert, Salvian. de gubern. lib. 6. p. 143. coll. p. 147.

v) Julian. in Misopog. p. 342. A. edit. Spanh. Lutetiam Parisiorum ob morum simplicitatem laudibus evexit. Salvianus vero, annis 80 elapsis, perditos Gallorum mores exagitavit de gub. lib. 6. p. 139-144.

x) Zosimus Lib. 4. p. 450. edit. Cellarii. Salvian. de gub. lib. 3. cap. 9. p. 57. "Quotumquemque invenies in ecclesia, non aut ebriosum, aut helluonem, aut fornicatorem, aut raptorem, aut ganeonem, aut latronem, aut homicidam,

sticorum ordo, quamvis se virtutis monitorem profiteretur, nec disciplina Christiana, licet mira præceptorum severitate insignis, occurrere potuerunt.

Quicunque in primis Christianorum coetibus cognitionis penu solito majori & modica dicendi facultate eminuerant, doctores fuerunt constituti. Ad hos reliqui, ne aliquo dæmonum cultu polluerentur anxii, identidem consultum accurrere: eosdem, de regno Mesſiæ mox inaugurando y), deque virtutibus Christianorum magnifice tum remunerandis disſerentes, lubenter admodum audire. Hinc vero doctoribus, vitam Christianorum consiliis, ærumnas eorum solatio, temperare solitis, nec auctoritas, nec gratia defuerunt. Illis igitur largitionum cura, quas plurimas pauperibus fieri, prima societatis Christianæ conditio postulaverat, fuit demandata; & multæ lites inter Christianos exortæ ex arbitrio illorum compositæ. Arcana porro myſteria, in quibus sacerdotes res gravissimas cœteris conferre viſi ſunt, maximam illis, qui talia administrarent, reverentiam non potuerunt

dam, & quod his omnibus pejus prope hæc cuncta
 sine, sine — p. 58 — facilius invenies, qui totum sit
 quam qui nihil; reos majorum criminum quam minorum.
 Chryſ. vol. 9. p. 198. B. "in tot hominum
 millibus (qui Antiochiæ degerunt) non ſunt centum,
 qui ſalutem conſequentur, ſed de illis etiam dubito."

y) Etiam Chryſ. regnum meſſianum brevi inaugurandum exſpectavit vol. 7. p. 267. vol. 8. p. 200. B. vol. 12. p. 198. D.

tuerunt non comparare. Cum denique Christiani, æque ac multi Græcorum mysteriis z) initiati, crediderint, nullam extra suam societatem salutem esse expectandam; sacerdotibus, qui homines & in coetum recipere, & inde abigere possent, potestatem de æterna hominum salute judicandi adesse existimaverunt. Non igitur mirum videri debet, si mortales, quos ingens hominum societas plurima reverentia persecuta sit, ipsique imperatores huic sectæ addicti, summo & loco & honore habuerint; & ipsi se munere suo fastigium humana conditione paullo altius a) occupare crediderint.

Verum

- z) Afferuit Proclus, quemcunque hominem non initiatum in gurgitem tartareum esse immergendum: plura de his vid. apud Spanheim les Césars de Julien, preuves des remarques 953. p. 134. edit. Amstelod. 1728. Locis ab eo allatis addi potest hymnus dictus Homericus in Cererem de mysteriis Eleusiniis v. 486-88.

Ολβιος, ος τὰ δ' ὀπωπεν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.

Ὁς δ' ἀτελής, ἱερῶν ος τ' ἀμμορός, οὐποθ' ὁμοίην

Αἶσαν ἐχει, φθίμενος περ, ὑπὸ ζοφῶ εὐρωεντι. —

- a) Chrys. vol. 1, de sacerdotibus lib. 3. p. 382. B. "sacerdotium in terra peragitur, sed celestium ordinum classem obtinet. — B. — cum videris dominum immolatum & jacentem, & sacerdotem sacrificio incumbentem ac precantem, omnesque pretioso illo sanguine rubentes, an putas te adhuc in terra esse, annon potius in coelos translatus." Ibid. lib. 6. p. 424. D. Chrys. credidit angelorum agmina sacerdotem hoc munere fungentem stipare.

Ibid.

Verum enimvero inter Christianos vix unquam in clericis arrogantia, in laicis veneratio, tale culmen attigisse videntur, quale in nonnullis Neoplatonicorum scholis, huic ætati proximis, obtinuisse constat. Harum enim magistri, dum futurorum præscientiam b) & divinum afflatum c) identidem jactarent; a philosophiæ studiosis tanquam insignes miraculorum patratores d), futurorum optime præscii e), & familiari Deorum commercio ultra sortem humanam longissime eVecti f), cæco obsequio & summa habiti fuerunt veneratione. — Servituti igitur longe turpissimæ genus humanum adstrictum fuisset, si

Ibid. lib. 3. p. 384. A. evincere studet, neminem, qui coenam sacram non degustaverit, ad paradisum perventurum; ergo sine opera sacerdotum neminem aut gehennæ ignem effugere, aut repositas assequi posse coronas.

b) Exempla de Jamblichō narrat Eunapius p. 25-26.

c) Eunap. de Ædesio in Chrysanth. p. 205.

d) Eunap. Jamblich. p. 26.

e) Eunap. de Ædesio p. 205. "Tanta erat Ædesio cum namine affinitas, & quidem adeo prompta & obvia, ut oracula vera, hexametris composita (προς το καλλισον εἶδος εὐθεῶν πνεύματος γεγραμμενῶ) solem modo aspectans funderet: quanquam nec versuum legem sciret, nec grammatices præcepta calleret." Hæc quidem circulatoris præstigia sapiunt.

f) Eunap. in Chrysanth. p. 188. philosophos, qui Apollonium Tyaneum secuti, hunc pro Deo coluerant homines vocat plane divinos, qui tamen mortales & corporibus induti videbantur.

¶ sacerdotes philosophi, quos Julianus imperator hisce magistris edoctos per orbem Romanum constitui curaverat g), longiore temporis intervallo munera sua retinuissent.

Postquam verò res Christianorum Juliano demortuo iterum effloruerant, ordo hominum, qui ambitioso honores, avaro divitias h), faciles ad foeminas aditus mulieroso i) suppeditavit; versatissimum ad se quemque non potuit non allicere. Plurimique itaque homines facinorosi hisce de causis ad sacerdotii gradus capeffendos aspiravere; & episcopatus inprimis fastigium attingere conati, nec pecuniæ effusionem k), nec ambitum sollicitum, nec ullam rem pravam

g) Maximus philosophus non minus Juliani favore tumuit, quam ullus unquam in aula imperatorum Christianorum episcopus. Eunap. Maximus p. 97-98.

h) Hieron. vol. 1. ep. 125. ad Rusticum p. 938. A. ep. 52. p. 262. B.

i) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 110. C.

k) Chrysostemus multos in Asia offendit episcopos, qui omnem rem familiarem in episcopatu coemendo consumserant; ne quidem inauribus uxorum suarum pepercerant. Sozomenes lib. 8. cap. 6. Chrys. vol. 9. p. 30. B. "Nunc episcopatus velut externos honores affectamus." Sidon. Apoll. lib. 4. ep. 25. tres Presbyteros episcopatum in Gallio ambientes ita describit: "hic antiquam natalium prerogativam reliqua destitutus morum dote ructabat. "Hic per fragores parasiticos, culinarum suffragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur. Hic, apice votivo si potiretur, tacita pactione promiserat, ecclesiastica plebs suis prædia prædæ fore."

pravam rectamve reliquerunt intentatam. Munus igitur, malis artibus paratum, eo inprimis studio gesserunt, ut luxuriosos lautis epulis l), splendida pompa optimates vincerent. Quod quidem ita ex voto successit, ut militum duces civitatumque iudices ad convivia clericorum, exquisitissimis ciborum deliciis nulli fere alii præ nimio pretio comparandis referta, lubentissime accurrerint m), homines vero plebeji, si episcopum curru sublimem ingenti comitatu stipatum, eminus vidissent, illius ceu belluæ occursum, in devium iter flectentes, declinaverint n). Episcopus autem invidiam hinc conflata, domos Christianorum plus quam viri forenses circumeundo, tollere conatus est. Multi enim non ægri solum, sed etiam bene valentes, haud pietatis sed honoris causa se invisi gestierunt; dum alii episcopo domos percurrenti palpatoris & adulatoris nomen inurere haud dubitaverunt o).

Inter clericos vero minorum ordinum, hi negotiationibus p) & usuris q) ditescere conati sunt, illi,

l) Hieron. vol. 6. p. 457. D. E.

m) Ibid.

n) Greg. Nazians. orat. 32. p. 526. A. edit. Morellii, Coloniae 1696. Ammian. Marcel. de pontificibus Romanis lib. 27. cap. 3. p. 107. edit. Bip. vol. 2.

o) Chrys. vol. 1. p. 400. B.

p) Cod. Theod. lib. 13. tit. 1. lex. 1. & Gothof. comm. p. 5. col. A.

q) Cod. can. Just. can. 17.

illi, viam compendiarium ad magnas opes ituri, senes
 anusque prædivites liberis orbos turpi servitio colue-
 runt r). Alii, domus viduarum pupillarumque fre-
 quenter, crebra munuscula & dulces litterulas,
 seque "mel meum, lumen meum, meum desiderium"
 dictitari, eo usque haud detrectaverunt s); ut lege
 Valentiniani, quamvis frustra t), sancitum fuerit:
 ne ullus aut ecclesiasticus aut monachus tales domos
 adiret, nec e testamento mulieris religiosæ ullam ca-
 peret hæreditatem u). His omnis, inquit Hierony-
 mus v), "cura de vestibus, si bene oleant, si pes laxa
 "pelle non folleat; crines calamistri vestigio rotantur;
 "digiti de annulis radiant, & ne plantas humidior
 "via spargat, vix imprimunt summa vestigia." Alii
 rursus diligens studium omnemque vitam impende-
 runt, ut matronarum nomina domos moresque cog-
 noscerent. "Hujusmodi sacerdos cum sole" ait Hie-
 ronimus, "festinus exurgit, salutandi ordo ei dispo-
 "nitur, viarum compendia requiruntur, & pene us-
 "que ad cubilia dormientium senex importunus ingre-
 ditur.

r) Hieron. vol. 1. ep. 52. p. 259, C. "ipsi apponunt matu-
 "lam, obsident lectum &c."

s) Hieron. ep. 52. p. 258. inter munuscula enumerat sudario-
 la, & fasciola, & vestes ori applicatas, ac cibos de-
 gustatos.

t) Hieron. enim litteras suas post legem promulgatam exaravit.

u) Cod. Theod. lib. 16. tit. 2. lex. 20.

v) Hieron. ep. 22. p. 110. D.

"datur. Si pulvillum viderit, si mantile elegans, si
 "aliquod domesticæ supellectilis, laudat, miratur, at-
 "rectat, non tam impetrat, quam extorquet, quia sin-
 "gulæ metuunt veredarium urbis offendere." Denique
 permulti, tam sacerdotum ministerio functi, quam
 monachorum ordinem amplexi x) professionem absti-
 nentiæ jactantes, virginibus subintroductis gavisi
 sunt: illasque quamvis canonibus synodorum veti-
 tas y), imperatorumque rescriptis prohibitas z) per-
 petuas vitæ solitariae socias retinuerunt.

Verum enimvero licet ecclesiasticorum classem
 communi vitiorum labe infectam fuisse a) satis super-
 que pateat: eundem tamen ordinem plurimos protu-
 lisse viros vitæ innocentia cultusque asperitate insig-
 nes b), nec paucos doctrina laudabiles, ingenio præ-
 stantes,

x) De his Hieron. ep. 125. p. 930. A. de illis. id. ep. 22.

y) Conc. Nic. can. 3. Con. Ancyr. can. 19.

z) Cod. Theod. lib. 16. tit. 2. lex. 44. & Gothof. ad loc.

a) locis hactenus de vitiis clericorum allatis addi possunt
 Chrys. vol. 12. p. 154. B. & Ephraim Syrus vol. 1.
 p. 111. seqv. (Romæ 1732.) de monachis vitiosis. Hie-
 ronymus vero id etiam veluti magnum ecclesiasticorum
 crimen retulit, quod omisissis evangeliis & prophetis co-
 moedias legerent, amatoria Bucolicorum versuum verba
 canerent, tenerent Virgilium, & id quod in pueris ne-
 cessitatis esset, id voluptatis crimen facerent. Hieron. ep. 21.

b) Amm. Marc. lib. 27. cap. 3. vol. 2. p. 107. de sacerdo-
 tibus provincialibus. Quod monachos attinet cnfr. ut de
 Cassiano taceam, de monachis Thebaidos Chrys. vol. 7.
 p. 126.

stantes, incredibili constantia claros *) fovisse, nullus iudex paullo æqvior facile inficias ibit. Cato Censorius c), mutatis temporibus redivivus, Chrysostomi personam gerere haud fuisset dedignatus. Nec Ambrosius Theodosium ob crudelitatem fortiter increpans, Athenodoro, severo Octavii Cæsaris monitori d), nec Gregorius Nazianzenus, sedem episcopalem sponte linquens, Messalæ Corvino, primo urbis e) præfecto, displicuissent. Lites vero istius ætatis ecclesiasticas animo pervolvens, stultitiam forte clericorum riserit; attamen eorundem in placitis, quæ edicta imperatoria damnaissent, amplectendis audaciam, & animorum in iisdem, licet poenæ imminuissent, tuendis firmitatem veluti rara libertatis dudum defunctæ vestigia non poterit non admirari. Cum denique clericorum fere omnes morum disciplinæ, quam sacri-
ficuli Romani omnino neglexissent, tradendæ diligenter incubuerint; plurimi prætera summam vitæ sanctitatem

p. 126 seq. asperitatis vitæ monasticæ simplex descriptio
Chrysf. vol. 1. p. 180. D. E. de eorum laboribus vol.
7. p. 706. B.

c) Cnfr. ejus oratio adversus mundum muliebrem Liv. hist.
lib. 34. cap. 1-4.

d) De Athenodoro quædam collegit Spanheim. les Césars p. 200.

e) Euseb. olymp. CLXXXVIII. "Messala Corvinus, primus præ-
fectus urbi factus, sexto diu e magistratu se abdicavit,
"incivilem potestatem esse contestans."

*) V. c. Luciferi Calaritani in imperatorem Constantium ora-
tiones, si audaciam spectamus, vere Philippicæ.

titatem externa saltem specie adumbrare studuerint: hi homines ad bonum rectumque excitandum, fovendum augendumque, non parum contulisse videntur; vel teste Juliano imperatore, qui sacra avita restauraturus, exemplo Christianorum suis sacerdotibus ad imitandum proposito, multa ex illis instituta mutuare nullus dubitavit f).

Si vero disciplinam moralem a sacerdotibus Christianorum traditam paullo accuratius inspicere velimus; totum ad antiquiorem ecclesiæ Christianum statum compositam fuisse facile reperiemus. Qvique enim vel Græci vel Romani ad sacra Christianorum transierant, prima jam institutione didicerunt, se olim dæmones turpi sævitio coluisse. Catechumeni igitur, horrore correpti, vitam anteactam acerbè lugere; & sacra unda initiati sollicitam adhibere curam, ne levissima idololatriæ labe amplius inficerentur: hinc amicorum convivia libaminibus auspicata detrectare, ludos publicos & festa sollennia veluti totidem ad dæmonum cultum lenocinia execrari; resque mundanas præ expectatione regni Mesiani omnino spernere. Quanto magis igitur aliquis sectæ Christianorum addictus oblectationum fugam professus est, tanto penitius disciplinam Christianam hausisse dictus.

Nimiam vero morum severitatem his initiis exortam, exitiali scriptorum qvorumdam morosorum

aucto-

f) Juliani epist. 49, fragm. ep. 63.

auctoritate adauctam, persecutionum vi & locis sacri
 codicis in pravam sensum detortis firmatam, admira-
 tio vitæ monasticæ post tria sæcula elapsa in maiorem
 adhuc severitatem provexit. Postquam enim mira
 vitæ asceticæ insania, veluti pestis quædam ex Ægypto
 profecta, omnem orbem Romanum invaserat, summa
 mortalium perfectio in maxima vitæ asperitate la-
 tens g), & uniuscujusque vivendi ratio, quo insti-
 tutis monasticis similior, eo minus a perfectione re-
 mota, communi omnium consensu ferebatur h).
 Ætate itaque Theodosii concionatores Christiani, hinc
 perfectionem monasticam formiantes, illinc effusam
 Christianorum in voluptates libidinem exosi i), vir-
 tutis

g) Chrys. vol. 7. p. 126. A. "Sexcentos angelorum choros
 "humana forma in deserto Ægypti invenies." vol. 1. p.
 121. B. "Rex bonus minorem salutem, minorem honorem
 "fortietur ac bonus monachus;" in coeteris quoque rebus
 rex monacho inferior probatur. Omnia porro, quæ olim
 Stoici de philosopho solo sapiente felici, rege, ultra vi-
 cisitudines humanas evector prædicaverint, Chrysostomus in
 monachos quadrare ostendit vol. 1. p. 65 - 67.

h) Chrys. vol. 1. p. 110. D. "Si homini e multitudine nacto
 "vitam eorum enarramus, qui in desertis versantur; ad
 "hæc nihil, quod objiciat, habet: sed modo contendit
 "de paucitate eorum, qui ita perfecte se gerunt."

i) locus exstat memorabilis de probabili vitæ monasticæ neces-
 sitate Chrys. vol. 1. p. 53. D. "Vellem equidem ipse,
 "nec minus quam vos, imo multo magis, & frequenter
 "optavi, monasteriorum necessitatem tolli: leges & jura
 "optima tantum in civitatibus valere, ut nemini jam
 "opus

tutis imaginem delineaverunt valde diversam ab illa, quam decenter ornatam, forma liberali & decora præditam, Græcorum ingenium olim concinnaverat. Hæc enim, veluti pristini squalloris memor, incomta & sordida procescit, cohorrui risum k), gaudium ceu perniciem fugit, genas semper lacrymis rigavit, & assiduo jejunio corpusculum fregit. l).

Ævo igitur Theodosii mira & morum & sententiarum varietas viguisseprehenditur. Hinc monachi,

”opus sit ad solitudinem confugere.” ibid. p. 104. C. in desertum trahimus homines, non ut sacco induantur, sed ut vitia fugiant, eligantque virtutem.

k) Exstat tractatus Ephraemi Syri de eo, quod non oporteat ridere vol. 1. p. 254. seqv.

l) Si quis fabellam Prodicæ de iudicio Herculis & a patre ecclesiæ & a Græco scriptore relatam perlegerit, miram animadvertet in virtutis imagine depingenda inter utrumque discrepantiam. Xenoph. memor. lib. 2. cap. 1, 22, ἀρετήν εὐπρέπῃ τε ἰδεῖν καὶ ἐλευθερίου Φύσει, κακοσμήκενν το μὲν σῶμα καθαροῦν, τὰ δὲ ὀμματα αἰδοῖ, το δὲ σχῆμα σωφροσύνη, ἐσθῆτι δὲ λευκῇ. Basilus vero de legendis libris Gentilium edit. Benedict. vol. 2, p. 178. Α. τὴν ἀρετήν κατεσκεληκεναι, καὶ αὐχμεῖν, καὶ συντονὸν βλέπειν, καὶ λεγεῖν τοιαῦτα ἑτέρα. ὑπισχεῖσθαι γὰρ εἶδεν ἀνείμενον εἰς ἡδὺ, ἀλλ' ἰδρωτὰς μύρισσιν καὶ πόνον καὶ κίνδυνον διὰ πάσης ἡπείρου τε καὶ θαλάσσης οἷ. virtutem vero macram esse & squallidam, & torve intueri, & longe diversa ab illis, (quæ spondisset voluptas) proferre, nihil remissum, nihil jucundum palliceri, sed permulto sudores, labores & pericula.

nachi, totum corpus ferro ligantes, ad vertices montium cucurrerunt m). Illinc viri, muliebria passi, vestitu foemineo incesserunt, amicti n). Alius loca Homeri & Platonis ceu divinitus prolata excitavit o); alius, quia Ciceronem lectitaret, angelis ultoribus vapulasse sibi visus est p). Nonnulli, ut insomniis futura cognoscerent, in templo Æsculapii pellibus hostiarum stratis incubuerunt q); nec pauci finum Jobi r) visum, illudque deosculatum, in Arabiam profecti sunt.

Quamvis enim ætate Theodosii plurima Deorum templa solo fuerant æqvata, & sacrificia illis offerenda legibus prohibita; non pauca tamen prisca-
rum sententiarum vestigia inter eos, qui se Christianos profiterentur, deprehendere licebit. Nam ex optimatibus quidem alii templa sua Constantinum imitaturi deseruerant; alii antiquam superstitionem mittere in aula Christiana didicerant; alii de præstantia novæ religionis legibus Theodosii facti fuerant certiores: illorum itaque multi priscam superstitionem
nem

m) Chrys. vol. 1. p. 234. D. - E.

n) Salvian, de gub. lib. 7. p. 174.

o) Julianus, Libanius, Themistius; citandi formulas ab illis adhibitas Synesius quoque passim retinuit.

p) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 113.

q) Hieron. in Es. cap. 65. vol. 4. p. 774. E.

r) Chrys. vol. 2. p. 59. A.

nem ex parte retinuerant, hominumque de futura forte incertam in ore gerentes s), res humanas cæco factorum vi gubernari crediderunt t).

Quicumque homines, urbium incolæ, templa Diis consecrata antea frequentaverant, his aut clausis aut everfis, ad sacras Christianorum ædes, ubi lucernas splendorem fundere u), suffimentum fragrantiam edere v), & musicæ vocalis concentum attolli animadverterent, sponte accesserunt. Intromissi autem viros audierunt & munere & autoritate graves, magna eloquentiæ vi tartarum elysiumque describere, illius gentiles, hujus Christianos participes fore confidenter asserere, sacra denique Christianorum mysteria veluti summa numinis erga mortales beneficia celebrare x). Cum tanta itaque præmia proposita esse cernerent, magna alacritate Christi nomen profesii sunt y). Si vero febricula aut leve vulnus preme-

s) Chrys. vol. 2. p. 16. B.

t) Amm. Marcel. lib. 28. cap. 4. p. 157. coll. Chrys. vol. 10. p. 669. C. voll. 11. p. 565. A. p. 553. B. C.

u) Chrys. vol. 7. p. 373. C. vol. 4. p. 662.

v) vol. 7. p. 830. E.

x) Chrysostomus vim sacrae coenæ verbis magnificis sed subobscuris identidem extollit, addito, mysteriis initiatos hæc intelligere. vol. 2. p. 226. C. vol. 4. p. 284. B. p. 638. E.

y) Attamen anno 400 multi gentiles Constantinopoli adhuc degerunt, Chrys. vol. 9. p. 93. C.

premeret, mox aut ad synagogas currere z), aut
 sagas a) & incantatores arcessere b), & amicis hor-
 tantibus carmina cum amuletis adhibere c): interdum
 aurea Alexandri Macedonici numismata capiti vel
 pedibus alligare d). Rursus, si infans natus, si quid
 pecuniæ amissum semper ad divinatores eundum e).
 Si vero paullo rigidiores in cultu Christianismi eva-
 sissent, ægrotantes corpora sua oleo e lucernis sacra-
 rum ædium defumto inungi curaverunt f): sæpe
 precibus & impositione manuum a sanctis monachis
 facta morbos pellere conati sunt g). Amuletas quo-
 que christianas aut e ligno crucis h), aut ex evange-
 liorum voluminibus i), aut e reliquiis navis Noa-
 chicæ k), in Armenia, sic rumor ferebat, adhuc ex-
 stantibus, sibi confecerunt. Quin tanta erat magiæ
 autoritas, ut lex Constantini, in cod. Theod. recepta,

C 2

incan-

z) Chrys. vol. 1. p. 682. E.

a) vol. 2. p. 244. A.

b) vol. 1. p. 683. A.

c) ibid. p. 682-684. vol. 11. p. 447. D.

d) vol. 2. p. 243. E.

e) vol. 10. p. 669. C. vol. 11. p. 447. F.

f) id. ipse Chrys. assensu probasse videtur vol. 7. p. 373. D.

g) vol. 1. p. 488. C.

h) Chrys. vol. 1. p. 571. E. Greg. Nys. vol. 2. in append.
 p. 198. D.

i) Chrys. vol. 7. p. 703. B. vol. 2. p. 197. E.

k) Cyril. Alex. contra Jul. lib. 1. p. 9. A. edit. Spanheim
 Chrys. vol. 6. p. 296. E.

incantamenta ad morbos depellendos & fruges conservandas fieri permiserit l). Alia lex a Constantio lata asseruit, homines magicis artibus elementa turbare, vitas in fontibus labefactare, & manes accire, fuisse ausos m). Concilium denique Laodiceæ anno CCCLXIV habitum sancivit, non oportere sacerdotes & clericos magos aut incantatores esse, vel mathematicos, vel astrologos, nec facere phylacteria n). Fuerunt vero homines simplices, qui animas violenta morte decedentium dæmonas evadere crediderunt o); unde complures malefici tenera multorum adolescentium corpora trucidaverint, sperantes futurum, ut fierent dæmones, rursusque sibi inservirent p). Alii se augurum insanix q) & necromantix artibus permiserant r). Alii agrorum fructuumque proventum astris retulerunt acceptum s). Africani præter Christum cælestem Deam coluerunt t). Christianorum vero Antiochenium nonnulli delubrum vel

l) Cod. Theod. lib. 9. Tit. 16. lex. 3.

m) ibid. lex. 5.

n) cod. can. Just. can. 140.

o) Chrys. vol. I. p. 727. E.

p) Chrys. vol. I. p. 728. B. vol. 7. p. 336. B.

q) vol. 6. p. 27. B. vol. 10. p. 669. C. vol. II. p. 44. C. p. 603. B.

r) vol. 7. p. 395. A.

s) Chrys. vol. 4. p. 36. E.

t) Salvian, de gub. lib. 8. p. 187.

vel speluncam Matronæ dictam, & locum Ciliciæ Saturni appellatum frequentaverunt u).

Denique coloni plurimique rure degentes, cum nulli magistri illis erudiendis constituti fuissent, & ædes Deo Christianorum dicatæ parce admodum in agris ædificarentur v); numina agrestia, quæ arva tueri, fruges alere, & largum imbrem coelo demittere crediderunt, more majorum venerati sunt: & templa sua antiqua religione sacrosancta, cum leges imperatoriæ illa everti jusserint, acriter defenderunt x).

Hicce de genio istius sæculi deque causis, cur talis exstiterit, in universum disputatis, quid mira ista notionum judiciorumque mixtura ad mores fingendos contulerit, nunc inspicemus. Ut vero iusta nostris descriptionibus accedat accuratio, observasse juva-

u) Chryf. vol. II. p. 746. C. Mirum est, quod Chryf. hanc superstitionem judaicam dicere videatur. Attamen h. l. homines huic deditos judaicis fabulis intentos dicit. cnfr. vol. I. p. 595. D. p. 599. E. Locum Matronæ dictum in contumeliam speluncam vocavit, nam eadem. ratione vol. I. p. 591. synagogas Judæorum speluncas vocavit.

v) Chryf. acriter invectus est in possessores fundorum, quod horrea potius quam templa exstruerent; ita ut agricolæ, si templum Dei adire vellent, mille stadia emetiri cogerentur: Chryf. vol. 9. p. 149. E. p. 152. B. addit Chryf. velut incitamentum, templo exstructo fore, ut sacerdos nomen patroni in sacris oblationibus semper referret.

x) Cod. Theod. lib. 16. Tit. 10. lex. 16. & Gothof. ad loc.

juvabit, nos de hominibus lautioris fortunæ & orientalis præsertim imperii civibus plerumque disseruisse. Tanta vero erat, si optimates spectas ex eadem aula profectas, morum in utroque imperio similitudo, ut plurima orientalium istius ætatis instituta ad occidentales quoque jure transtulisse licuerit. Omnem igitur vitæ usum, qualis ea ætate fuerit, delineaturi, rem educatione describenda auspicamur.

C A P . II.

De educatione puerorum & studiis adolescentiæ.

Infantem recens natum plerique, barbarorum exemplum secuti, qui ad secundum & tertium usque annum pannis involuti fortiores ideo habebantur, pannis involvere consueverunt a). Si nata fuerat puella, mater provida mamillas ejus ligavit, ut a tenero tumore desisterent, pulchritudinemque virginalem custodirent b). Mox infans nutrici lactandus tradebatur, nam matronæ ingenuæ jam olim delictiores evaserant, quam quæ tale negotium ancillulis dudum derelictum ipsæ misso fastidio subierint. Ambrosius
fius

a) Hieron. edit. Vallarsii, vol. 4. p. 147. B — C. in Ezech, cap. 16.

b) ibid. p. 146. A.

fius itaque matres adhortatus est, ut filios lactando dignitatis suæ recordarentur; ita se viris suis commendaturas, & liberos, quos ipsæ uberibus suis lactassent, impensius amaturas c).

Parvulo accepto nutrix statim ad balnea curre, & lutum inde captum in frontem pueri imprimere; roganti forte, quid sibi lutum vellet, mox dicere, "malum avertet oculum livorem & invidiam d)". Ligamina quoque, stamen coccineum & crepitacula, multæ parvis appenderunt e): dum aliæ hæc veluti superstitionis plena deridentes, crucis signo fronti impresso, quo veluti telo irruentes dæmonum impetus abigerent, infantis saluti egregie sibi visi sunt consuluisse f).

Parvulo nomen plerumque avi vel proavi a matribus impositum g), nec pristino Christianorum more sanctorum nomine appellati fuerunt. Nonnulli etiam lucernis accensis, quarum singulis nomina imposuerant, has summa cura observabant, ut cognito, quæ diutius lucem dederit, hujus nomen veluti vitæ diuturnæ auspiciū nato inderent h). Nutrices interea,

c) vol. 1. p. 231. B—C.

d) Chryf. vol. 10. p. 107. C.

e) ibid. p. 107. A. vol. 10. p. 669. C. p. 108. B.

f) de vi crucis ingenti Chryf. vol. 1. p. 571. A. vol. 5. p. 259. B. vol. 7. p. 552. A. p. 820. B.

g) vol. 2. p. 519. A. vol. 4. p. 185. C. vol. 10. p. 107. A.

h) vol. 10. p. 107. A.

terea, ne cura intempestiva infantibus nocerent, crebro a parentibus admonebantur, parvulos sinu non semper gestare, ne in hanc consuetudinem deductos imbecilliores redderent i).

Quatuor primæ infantiae annos pueri domi manserunt, quos fictilibus currum, equorum puellarumque imaginibus k), pilis, talis aliisque ludicris l) læti transegere. At quinto ætatis anno in ludum litterarium erat eundum m). Hi quoque parvuli vix a lacte depulsi, sive cupediarum dulcedine allecti n), sive flagellarum poenas reveriti, ludos litterarios frequentaverunt o), & æstu siquæ quamvis afflicti ad meridiem usque perdurantes exemplum concionatoribus inviti sane præbuerunt, quo usi, parentes in virtutis studio remissos ad similem tolerantiam & mollitiæ fugam excitarent p). In hisce scholis prima litterarum elementa q) & stilum in cera ducere r), metu suadente, didicerunt s): puerum enim nihil utile sine castigatione

i) Vol. 9. p. 410. B.

k) Vol. 8. p. 481. A.

l) Vol. 5. p. 452. A.

m) Vol. 3. p. 109. B.

n) Chrys. vol. 11. p. 354. F.

o) Vol. 2. p. 73. C.

p) Vol. 3. p. 109. B.

q) Vol. 4. p. 10. E.

r) Vol. 11. p. 355. C.

s) Quomodo utraqve ars facillime doceri possit, haud inepte explicavit Hieronymus. vol. 1. ep. 107. p. 675. A.

tione discere, communis erat omnium ea ætate sententia t)

Qvinquenni jam parvulo u) quidam, plerumque v) servus, spectatis moribus, & si fieri posset, litteratus delegebatur, qui illum perpetuus ad adolescentiam usque comes affuturus, ad scholas deduceret discenti assideret, & domum reverso audita repperet; ubi, si quid dictorum periisset, memoriam ejus hebetiorem virgis & loro interdum acuere haud dubitavit x). Inprimis vero lateri crescentis pueri severus pudicitiae custos adhæsit, ut prave amantium hos e colloquio, illos e conspectu abigeret, summaque at sæpius incassa diligentia y) usus, vulgari lasciviæ z) juvenem efflorescentem subduceret. Gravi itaque hoc functus officio pædagogus dicebatur, cui honor secundo a magistris loco habitus a), & suprema patris defuncti voluntas honorificum tutoris munus sæpius concessit,

Verum

t) Chrysf. vol. 9. p. 324. C. Libanii epist. edit. Volfii 1119,

u) Chrysf. vol. 2. p. 167. A.

v) Monachus pædagogus tanquam res singularis commemoratur Chrysf. vol. 1. p. 96. seqv.

x) Libanius edit. Morellii in Chriis p. 16. A.

y) Chrysf. vol. 1. p. 88. E.

z) quantopere foedus puerorum amor tum invaluerit, intelligitur ex Chrysf. l. c. vol. 9. p. 517. B. Cod. Theod. lib. 9. tit. 7. lex. 3 & 6.

a) Ad totum hunc locum de pædagogis cnfr. Liban. orat. pro rapete vol. 3. edit. Reiskii p. 255 seqv.

Verum enimvero auctoritatis a parentibus traditæ b) legumque auctoritate sancitæ jacturam multi deploravere, quibus libidinosorum hominum, quorum insultus represserant, potentia terrorem injecit; aut adolescentulorum protervia, quam frustra cohibere studuerant, plurimas molestias facescivit c). Quanto plures igitur difficultates huic muneri imminuerunt, tanto perniciosior ea parentum focordia, quæ bonum equum potius, quam peritum pædagogum nato comparare studuerunt d), illamque curam, quam in asinario & mulione eligendo semper adhibuerant, in custode filii dijudicando turpiter neglexerunt e).

Parvuli vero, qui vel tenuiore loco nati hisce comitibus destituebantur, vel præ focordia domo paterna relictæ foras ludibundi oberrabant, in mediis urbibus plagiariorum insidias f) sæpius perpesi sunt: cupediis enim ad illos sequendos allecti, ornatu aureo sibi detracto, vel libertatis, vel ipsius vitæ jacturam fecerunt g). Cui forsitan periculo homines provinciales obviam ire voluerunt, dum filios suos pasto-

b) Chryf. vol. 1. p. 58. A.

c) Chryf. vol. 1. p. 89. A. Exemplum petulantiae juventutis Antiochenæ commemorat Liban. orat. pro tapete. vol. 3. edit. Reiskii p. 255. seqv.

d) Chryf. vol. 3. p. 316. E.

e) Vol. 7. p. 605. A. vol. 11. p. 597. C.

f) De his lex Constantini Cod. Theod. lib. 9. tit. 18. lex. 1.

g) Chryf. vol. 2. p. 166. E. vol. 3. p. 99. C.

pastoribus & rusticanis enutriendos commisisse perhibentur h).

Postquam vero puer ingenuus ludos litterarios, quibus infantia erudiebatur, duce pædagogo, frequentaverat, ad Grammaticos duodecennis accessit i): quibus magistris historiarum cognitione, bene loquendi scientia, poetarum interpretatione k) & metri carminumque legibus l) ad annum usque decimum quartum m) publico urbium singularum impendio

h) Cod. Theod. lib. 9. tit. 31. lex. 1.

i) Discrimen observandum inter magistros ludorum, qui litterarum elementa, & Grammaticos, qui eruditionis elementa docuerunt: horum officium multo latius patuit coll. Chrys. vol. 4. p. 10. E. cum Greg. Naz. vol. 1. p. 333. A. Ita quoque Quintilianus, qui multo antiquior instit. orat. lib. 1. cap. 4 - 1. & Paulus Ægineta *περι διαιτησιν υγιαινων* lib. 1. cap. 14. qui paullo serior vixit.

k) Grammaticus quidam Gallicus teste Sidonio Apoll. lib. 2. ep. 2. Terentii Eunuchum pueris explicavit: ipse Sidonius nepoti Hecyram lib. 4. cap. 12.

l) Ita ambitum Grammatices Gregor. Nazianz. describit vol. 1. p. 333. A. *γραμματική γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστορίαν συναγεί, καὶ μέτροις ἐπιστάει, καὶ νομοθετεῖ ποιήμασι.* Quintil. inst. orat. lib. 1. cap. 9. quem Augustinus de ordine lib. 2. vol. 1. p. 257. C. edit. Bened. 1770. ita secutus est, ut Grammatici provinciam munere historias docendi addito auxerit.

m) Paulus Ægineta lib. 1. cap. 14, & citante Gothofredo l. 21. §. ultima π de ann. leg. accedit exemplum Greg. Thaumaturgi, qui annos natus quatuordecim rhetoricen aggressus est. In Panegy. Orig. p. 55. C. coll. p. 56. B. edit. Parisiis 1622.

dio n) fuit imbutus. Nihil interea pueri, ne adol-
scentes qvidem, de disciplina Christiana o), qvod in
ea ætate mirum videri posset, nisi qvando ecclesiam
forte adirent, didicisse videntur. Adeo ut puberes
facti notitiam sacræ scripturæ non nisi levisimam
habuerint p). In scholis vero Grammaticorum Ho-
merus aliique poetarum libri q), qvippe qvos magi-
stri, aut ipsi gentiles, aut hisce unice perlegendis
assveri, exponere soliti essent, puerorum manibus
semper terebantur: clericis licet renuentibus, qvi
potius horrenda qvædam de æterno suppl'cio, qvam
fabellas græcanicas menti teneræ instillari svadebant *).

Qvicumqve artem qvandam mechanicam filiis
tradi voluerunt, artis magistro certum tempus defi-
nientes, intra qvod institutionem absolveret, pue-
ros cum eo habitatum miserunt, aditu domus paternæ
omnino interdicto, ut cum magistro continue ver-
santes artem facilius celeriusqve discerent r). His
vero

n) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 1.

o) Chryf. conquestus est, qvod puerorum doctores sacræ scrip-
turæ legendæ haud incubuerint, vol. 4, p. 350. C. nemo
illum psalmum novit, vol. 11, p. 392. G.

p) Chryf. vol. 8. p. 188. Multis Constantinopolitanis liber
actorum ne nomine qvidem fuit notus, Chryf. vol. 9. p. 1.
A. coll. vol. 11. p. 91. B.

q) Chryf. vol. 11. p. 160. A.

*) Chryf. vol. 11, p. 521. B.

r) Chryf. vol. 1, p. 108. E. vol. 2. p. 368. D-E. vol. 8.
p. 343. C.

vero exceptis coeteri pueri in domo paterna hucusque permansisse videntur; attamen raro providam patrum suorum in se curam experti sunt. Nam patres, dum divitiis tota mente inhiarent s), se suo officio egregie defungi crediderunt, si filiis alimenta præberent t), protervos verberibus correptos interdum admonerent u), parvulosque auro diligenter ornatos secum ad spectacula sæpius traherent v). Alii, hanc indulgentiam magnopere vituperantes, filios juvenes veluti virgines conclavi abditas custodiverunt x); denique multi omnem curam puerorum a se missam uxoribus demandaverunt y).

Muliebris vero educationis vim ad vivum depinxit Julianus imperator, qui, cum lascivos Antiochenorum mores deridere veller, ex persona eorum locutus z) "nullo modo honestum esse, scripsit, neque approbandum, juvenum petulantiam corrigere, lasciviamque coercere. Id enim caput libertatis eripere & diminuer, hominesque facultate, quidquid velint, dicendi faciendique privare. Itaque præclare Antiochenenses, cum scirent, libertatem omnibus

s) Chrys. vol. 7. p. 604. E.

t) Vol. 3. p. 316. D.

u) Vol. 4. p. 48. E.

v) Vol. 6. p. 274. C. vol. 8. p. 16. D.

x) Vol. 4. p. 710. A.

y) Vol. 3. p. 319. A.

z) Jul. Misopogon. p. 356. edit. Spanheimii.

"bus in rebus esse tuendam, primum suis uxoribus
 "permisisse, ut seipsas regerent, quo magis liberæ
 "ac dissolutæ sibi essent. Deinde eis concessisse, ut
 "liberos suos educarent a), ne forte parvuli asperiora
 "vitæ initia experti, ferviles dein evaderent, juve-
 "nesque facti viros natu majores discerent revereri,
 "tandemque hac consuetudine erga principes quoque
 "suos fierent verecundiores". Si igitur filius, hac
 disciplina enutritus, hippodomis ac theatris jugiter
 interesset; hæc urbanitatem sapere pia mater asseruit:
 si arrogans esset, fiduciam, si prodigus, humanita-
 tem, si ferox, fortitudinem, laudibus prædicavit;
 vicinæ vero filium, si forte quidam ob temperantiam
 laudare sustinuisset, mox illa rusticitatem ejus irrisit,
 illius modestiam timiditatem dixit, & verecundiam
 imbecillitatem nuncupavit; quod vero splendoris con-
 temtus animum fervilem, & injuriarum tolerantia men-
 tis infirmitatem proderent, quovis pignore conten-
 dit b).

Non læta igitur talis portendebat pueritia, quam
 inter servulorum lasciviam c), in urbium deliciis
 trans-

a) Εἴτα γυναῖκες συνεχώρησατε ἀναγεῖν τὰ παῖδια, μήποτε
 ὑμῖν ἀρχὴς περῶμενα τραχυτέρας ἐπεὶ ἀποφανθῇ δόξα.
 Versio latina hujus loci in edit. cit. sensu commodo ca-
 rere videtur.

b) Chrys. vol. 1. p. 87. B. istius loci sententiam mutatis verbis
 expressi.

c) Chrys. vol. 1. p. 591. E. p. 592. A.

transactam, ad litteras quidem discendas præceptorum verbera d), ad petulantiam vero insignem indulgentia parentum, ducere consueverant. Num juvenas forsitan vitia ineuntis ætatis emendaverit, nunc videbimus.

Ut adolescentes studia, quæ liberalia dicerentur, rite absolverent, eloquentiæ professores audiendi erant, præter Grammaticos unici juventutis magistri autoritate publica per omnes provincias constituti; qui, prouti facundiam aut græcam aut latinam tradiderint, vel Sophistæ, vel oratores dicti sunt e). Cum itaque ab omnibus five honores capeßere f), five divitias cogere g), five etiam architecturæ artem discere voluissent h), artes illæ liberales requirerentur, factum est, ut urbium minorum alumni, rhetoribus domi destituti, aut Athenas i), aut Romam k), aut Constantinopolin l) a parentibus dimitterentur. Qvique vero in aliqua urbe imperii nobiliore nati erant, habuerunt quidem, quos apud se dicendi magistros audirent: attamen optimus quisque

d) Cnfr. Ausonii exhortatio ad nepotem v. 24-32.

e) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 3 & ad loc. Gothofred.

f) Hoc sane colligi posse videtur ex Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1. in fine, & lib. 14. tit. 1. lex. 1.

g) Chrys. vol. 7. p. 604. B. inpr. Chrys. vol. 1. p. 84. D.

h) Cod. Theod. lib. 13. tit. 4. lex. 1.

i) Liban. ep. 627.

k) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1.

l) Themistius orat. 4. p. 61.

que litteris inclarescere cupiens inclytas Musarum sedes petere m) consuevit.

Scholares igitur Romam profecturi litteras, quæ natales & conditionem indicarent, a iudicibus provincialibus acceperunt; his adventu suo apud Magistros Censui prolatis, in primo statim introitu studia professi sunt, quibus operam navare proposuerint. Alii magistratus, quibus singulorum hospitia nota erant, moribus observandis imminuerunt, curam adhibentes, ut turpes consociationes fugerent, nec spectacula frequentius adirent, nec intempestiva adpeterent convivia. Si vero quis non ita se in urbe forte gereret, ut liberalium studiorum dignitas poscere videretur n); publice verberibus affectus, statimque navigio impositus, domum pellebatur: honestis scholaribus ad vicesimum usque ætatis suæ annum Romæ commorari licuit, post id vero tempus si sponte remeare negligerent, a Præfecto urbis cum

m) Ita Gregorius Nazianzenus & Basilii Cæsareensis peregrè profecti sunt Greg. Naz. oper. vol. I. p. 326. A. Juvenes Antiochenfes Athenas, Liban. ep. 627. Chrys. vol. I. p. 109. B. Gallici juvenes Romam petierunt, Hieron. vol. I. ep. 125. p. 929. B.

n) Narrat Augustinus rhetorices aliquando Romæ doctor confess. lib. 5. "scholares quidem Romanos Carthaginensibus moderatiores esse, hunc vero pessimum morem Romæ vigere, ut scholares, postquam scholæ alicujus doctoris diu frequentassent, ad alium se subito transferrent, priorem mercede debita defraudantes."

cum dedecore o) ad patriam mittebantur. Matriculæ Breves dictæ singulis annis principi datæ sunt, quibus imperator singulorum scholarium & conditione & eruditione comperta, quando sibi futuri essent necessarii. ipse judicare posset.

Remisior autem disciplina erat eorum, quos litterarum cultores Athenæ prisca scientiarum sacraria aluerunt. Hæc enim urbs, quæ sævitate Syllana everſa, Hadriani imprimis munificentia restaurata fuit, ab ævo inde Constantini sophistarum feracissima deprehenditur p); qui temporum barbarie clariores facti, cum juventutem vini suam in dicendo admiraturam undique confluere q) cernerent, cito in superbiam abierunt. Succesit dein invidia, si forte discipulis pluribus hic vel ille gloriaretur, quæ veluti furibundi unus alii obtrectare, alter alteri discipulos subducere, & clam & aperte conati sunt. Ad discipulos quoque peſtis illa transiit, qui tanto ardore vel tanta potius infania magistros coluerunt, ut æmulos

los

o) Lex Valentiniani lata an. 370. Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1. Copiosam dissertationem in hanc legem exaravit Conringius. Exstat in antiquitatibus acad. edit. Göttingæ 1739.

p) Vetus orbis descriptio edit. Genevæ 1628. in 4to. p. 31. cum notis Gothofredi p. 37. Confr. Eunapii vita rhetorum.

q) Eunapii Julianus p. 119. Eunapii Proæresius p. 138. Symm. lib. 5. ep. 35.

los eorum omnimode carpere, auctoritativè illorum detrahere, diligenter studuerint; quin mutuis disfidiiis ad jurgia usque & digladiationes prorumpentibus r), multi, milites potius quam eloquentiæ studiosi, cicatrices ex vulneribus in lyceo acceptis retulerint s). Alii occultis infidiis rem gerentes, urbes, vias, portus per omnem Græciam occupaverunt; ut, quisquis accessisset juvenis, mox obsequiis delinitus in manus suas incideret. Hunc dein hospitio exceptum alii consiliorum focii variis dictoriis cavillationibusque lacesiverunt, quas ut arceret juvenis timidior, se totum hospiti ducendum permisit t). Viguit quoque Athenis mos quidam inaugurandi, quo scholares advenam sollenni quadam pompa ad balneum deduxerint, dein illum, terrore quodam subito ibi injecto perculsum, tum demum salutaverint æqualem u). Juvenum vero petulantia bellis academicis exercita ipsis etiam magistris, qui illam, ne ipsi quidem imbelles v), interdum fove-

rant,

r) Himerii Sophistæ Eclogæ edit. Wernsdorf. nota editoris ad orat. 22. §. 1.

s) Liban. ep. 627. Eunapii Proæref. p. 141.

t) Greg. Nazianz. vol. 1. p. 327.

u) L. c. p. 328. A.

v) Liban. ep. 627. de doctoribus Atticis hæc scribit "eorum
"alii præ senio molli somno in rerum omnium abundan-
"tia capiendi indigent, aliis vero, fortasse magistris opus
"est, qui doceant ad causas agendas doctrinam non ar-
"ma requiri."

rant, plurimas molestias facescivit x). Athenæ autem laudibus litterarum, quibus ad regnum usque Arcadii floruisse videntur, rursus exciderunt. Philosophia inde deducta, omnes Ægyptum versus, Attica relicta, tendebant; & si quis invitatus ad Atticam appellere cogeretur, per vacua Lycæi atria & porticus imaginibus spoliatus oberrans, mala precabatur nauclerō, qui navigantem in loca tam deserta, mellatorum domicilia detulerat y).

Quod autem Constantinopolin attinet, Constantinus, novas imperii sedes juvenum frequentia augere conatus, litterarum ibi magistros, ut tanto plures edocendo vacarent z), variis immunitatibus ornavit. Successores etiam, librorum collectione publico impendio facta, de litteris promovendis bene mereri studuerunt. Ita Constantius quamplurima volumina Constantinopoli colligens nota pariter ac ignota volumina ex imminente oblivione eripuisse fertur: curatore porro totius negotii constituto, homines artis

D 2

criticæ

x) Duo exstant Himerii declamationes, 19na & 20ma, contra Auditorum contumaciam.

y) Ita saltem Synesius, qui itinere maritimo Athenas visere cogebatur. Syn. ep. 135. edit. Petav. p. 272. A. Quid igitur Athenarum opes a Gothis Alarico duce fractæ fuerint, hoc Synesii loco & Claudiani in Ruf. lib. 2. p. 191. accedente Hieronymi ep. 60. p. 343. A. efficitur quidquid dixerit Zosimus lib. 5. p. 512 - 513. edit. Cellarii.

z) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 3.

criticæ peritos adhibuit, qv̄i locis auctorum male
 fanis utilem admoverent medelam a). Huic dein
 bibliothecæ antiquarios, qv̄atuor Græcos & tres Lati-
 nos, ad codices componendos vel pro vestutate repa-
 randos præfici, eosqve cum ministris nonnullis vilio-
 ribus publico stipendio ali, Valens imperator edicto
 iussit b). Illis vero juvenibus, qv̄i discendi studio
 illuc confertim festinaverant c), injuncta erat neces-
 sitas illos modo professores audiendi, qv̄i jussu prin-
 cipis intra auditoria Capitolii docuerunt d). Eo loco
 porticus pulchræ & capaces, professorum scholari-
 umqve commodis inservientes, erant exstructæ, in
 qv̄ibus, ne forte magistri sibi invicem obstreperent,
 sua cuique pergula erat assignata e).

Clasfis vero rhetorum, cui omnis omnino ju-
 ventas scholastica ad annum saltem decimum octavum
 operam dedisse videtur, gens erat vana plerumqve
 & jactantior, cui summæ erat laudi qv̄æstionibus cap-
 tiosis æmulum irretiisse, de re vero qvacunqve oblata
 haud pari dicendi copia ex utraqve parte differuisse,
 sum-

a) Themistius orat. 4. in Constantium p. 59-60. edit. Har-
 duini.

b) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 2. cnfr. de ministris
 conditionalibus Cod. Theod. vol. 3. p. 382. col. 1.

c) Themistius orat. 23. p. 294. B.

d) Regio octava & veteris & novæ Romæ dicebatur Capi-
 tolium.

e) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 3. lib. 15. tit. 1. lex. 53.

summum dedecus; qui sententiis pulchre concinnandis unice intenti, & heroum potius Homericorum mores quam æqualium suorum indolem rimantes, declamatores forsitan in scholarum umbraculis subfelliorum plausus venaturos instituere, vix autem oratores foro aptos, nedum viros rebus gerendis idoneos, disciplina sua formare valuerunt.

Nihilotamen fecius hi homines ob luxurians dicendi genus, genio sæculi accommodatissimum, præcipua apud principem gratia, inter cives auctoritate pollebant. Digna profecto quæ exscribantur Constantii Chlorig verba, quibus Eumenium Augustæ (Autun), urbe Galliæ, eloquentiæ professorem constituit f). "Quod aliud præmium", ita scripsit, "civibus hujus urbis a me bene meritis, quam illud, conferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna? Unde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orbatum, te vel potissimum præficere debuimus, cujus eloquentia &c." Salarium quoque annuum sexcentorum millium nummorum (26000 livr.) g) addidit. Magnus etiam Constantinus, "ut favore suo mentes," ut ipse ait, "doctrinæ deditas aleret & irrigaret, quasi clivosi tramitis supercilio rivus
" elicitus

f) Eumenii orat. pro scholis instaurandis edit. Balduini, Parisiis 1570. in 4to. p. 22.

g) Ex computatione Papillonii Bibliothecæ des auteurs de Bourgogne vol. 1. p. 203.

" elicitus scaturientibus venis arva arentia temperat h)" lege sanxit; & oratores & sophistas cum rebus uxoribus & filiis esse immunes, ipsisque mercedem & salaria reddenda, homini vero, qui illos viros veluti sacrosanctos in jus rapere auderet, mulctam centum millium nummorum mox esse infligendam i). Nec non Constantius per paterna incedens vestigia omnem curam adhibuit, ne litteraturæ (eloquentiam inprimis intellexit), quam omnium virtutum k) maximam esse dixit, sua præmia denegarentur l). Denique ex sequentium imperatorum constitutionibus, oratores & Grammaticos per urbes clariores totius romanæ ditioris m), qui civitatum redditibus alerentur, constitutos fuisse, colligi posse videtur.

Nec

h) Epist. Constant. ad Porphyrium vid. Gothof. comm. in Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 1. p. 23. col. 6. Ita sermo prosaicus & ipsa edicta imperatoria v. c. Cod. Theod. lib. 10 tit. 21. lex. 3. cothurnato sermone turgabant, dum carmina, si versus Claudiani excipias, fervore poetico plerumque destituta humi serperent v. c. initium carminis Ausonii de sororis filio morte præmatura abrepto:

Herculane, qui profectus gremio de nostro & schola,

Spem magis quam rem fruendam præbuiſti avunculo.

i) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 1.

k) *Ἀριστεία* dotum animi.

l) Cod. Theod. lib. 14. tit. 1. lex. 1.

m) De Gallia & utraqve Roma cnfr. Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 11. lib. 14. tit. 9. lex. 1, 3. De Carthag.

Salvian.

Nec minor rhetorum æstimatio inter cives viguit. Quando illorum aliquis urbem aliquam ingrediebatur, mox omnes ad illum spectandi salutandi gratia uno impetu currere n); hunc juvenes veluti portentum suspicere, & lateri ejus se certatim adglomerare o). Declamationibus triduo ante publice indictis p) multitudo audiendi cupidior subsellia cuneata q) theatri in hos usus instructi mature implevit r). Orator, sollicitudine eventus ancipitis anxius s), in excelsa cathedra procescit t), vestimenti aut nitore poni-

Salvian. 170. Cæsareæ & Byzantii rhetores fuisse fidem facit Greg. Nazianz. orat. 20; de Antiöchia probat exemplum Libani. Quod vero subsidia sollennia juventutis magistris Romæ teste Symmacho lib. 5. ep. 35. fuerint detracta; id quidem ob imminentem alimentorum inopiam factum esse videtur, Amm. Marcell. lib. 14. cap. 6. p. 20. Nec ullo jure cum Conringio antiqu. acad. diff. 1. p. 20. inde colligere licebit: quod artium liberalium magistri eadem in provinciis fuerint perpesi.

n) Chrys. vol. 11. p. 162. D.

o) Themistius orat. 23. p. 299. A. "Simulac incolæ Galatiæ pallium aliquod adspexerint, statim ex eo veluti ex magnete ferramenta dependent."

p) Ita Themistius, qui morem sophistarum imitatus est. p. 313. D. Interdum invitatio ad diem crastinum facta Themist. p. 243. A.

q) Sidon. Apoll. lib. 9. ep. 14. p. 604. edit. Savar.

r) Theatra commemorat. Them. l. c. & orat. 28. p. 341.

s) Sudare veluti sophistam declamaturum proverbio ferebatur Cresoll. theat. rhetor. p. 235.

t) Them. orat. 21. p. 43. A.

pompam aut squallore jactantiam plerumque profere-
 rens u). Dein favore audientium blanditiis sibi con-
 ciliato v), vel præparatus, vel extemporalis x), in-
 tento ore & fermone cothurnato vel Agamemnonis
 iras, vel Ulyssis astutiam, vel miserabilem Trojæ
 cladem exposuit: mox, quid Ajax ob erepta sibi
 Achillis arma sæviens dicere debuerit; quid Ulysses
 secum differuerit in spelunca Polyphemi deprehen-
 sus, fermone prolixo agitatum. Sæpe oratio ad mo-
 res pingendos conversa, nunc parasitum descripsit
 equi contumacia epulis splendidis frustratum; nunc
 virum morosum loqvacitatis uxoriæ tædio mortem
 sibi adsciscere conantem y): sæpius majore auctoris
 commodo principum præfectorumque laudes, rerum
 gestarum mediocritatem arte ornandi superatura, in
 immensum auxit. Nec defuerunt, qui ingenii uber-
 tatem in sterilitate argumenti tanto illustrius proba-
 turi, in febris quartana laudanda, in calice descri-
 bendo, in calvitii encomio omnes Atticorum flores
 & pigmenta consumserunt z).

Tan-

u) Sidon. Apoll. lib. 9. ep. 11. p. 579.

v) Them. orat. 24. p. 302. A.

x) Them. orat. 25. p. 310. C. Eunap. Proæref. p. 159.

y) Celeberrima hæc fuit Libanii declamatio, ad quam audien-
 dam non modo homines litterarum studiosos convenisse,
 sed etiam opifices urbis Antiochiæ officinis relictis con-
 fertim una cum permultis mulieribus accurisse narrat
 Basilus Cæsarens. ep. 354.

z) Exempla omnium harum declamationum sat multa præbe-
 bunt recensum operum Dio Chysoptomi, Libanii, The-
 mistii

Tantis itaque moliminibus nec successus defuit: jam in orationis flumine sententiarum flosculi, & per fines singulorum capitulorum acuta quædam breviterque conclusa, immanes audientium clamores, ut theatra sonitu quaterentur, excitare consueverant a). Finita vero oratione cuncti divinum sophistæ pectus, velut simulacrum alicujus Dei, interdum amplecti, alii pedes, alii manus supplices deosculari; nonnulli Deum, quidam Mercurii eloquentiæ præsidis imaginem compellare b), honestissimoque comitatu post actiones gloriosas domi reducere c). Magistri igitur viam, quæ ipsis lata admodum ad gloriam laudemque patuerat, juvenibus quoque curæ suæ commissis calcandam esse merito judicantes, hanc sibi institutionis suæ metam proposuerunt, ut idoneos formarent declamatores. Juvenes vero vel optimæ indolis, qui magistros in re tenui non tenuem gloriam adeptos

mistii & Synesii: multa quoque collegit Cresollus in theatro rhetorum lib. 3. cap. 7-11. Autor ob eruditionem probabilis, si modo omnia per omnes ætates haud inter se perperam miscuisset.

a) Sidon Apoll. lib. 9. ep. 14. Hieron. ep. 52. p. 25. Eunapius in Proæresio p. 155. Tales acclamationes etiam Libanius adamavit ep. 280. Themistio frequenter contigerunt. init. orat. 23. p. 282. Omnes sophistæ plausum cupidissimi erant. Greg. Nazianz. carmen de vita sua p. 5. B. vol. 2.

b) Eunap. Proæresius p. 147. p. 155.

c) Lib. cit. p. 149.

adeptos mirari consueverant, quantavis laudem præ rhetorica spernere facile adducti sunt.

Exemplum istius methodi, quæ rhetores in docendo usi fuerint, Libanius præbebit; qui de negotiis suis hybernis ad amicum perscribens d), narrat, "se recitationes suas publicas a decertatione adversus aliquam orationem Demostenis exorsum fuisse, & oratoris istius sententiam multiplici vice refutasse. Septendecim juvenes sibi in initio adfuisse, dein vero, cum docendo instaret, eorum numerum ad quinquaginta crevisse; tum provinciæ rectorem advenientem oratione brevi, sed omnibus probabili, a se fuisse exceptum; dein Zenobio, rhetori defuncto, & monodia, & oratione panegyrica ab omnibus laudata, se parentasse: inprimis vero sibi autoritatem accessisse, quod, declamatione quadam fictitia instituta, rogatus, cum in media oratione versaretur, ut pari arte causam contrariam ageret, hanc celerrime scripserit, & pari arte confectam coram admirantibus recitaverit." Adolescentes vero in scholis rhetorum sedentes primo quidem, ut concinnitati & elegantiae sermonis advescerent, a magistro dictata calamo excepisse, & poetis Homero inprimis legendis interpretandisque e) aliquamdiu incubuisse videntur; dein proprio Marte aliquid elabora-

d) Liban. ep. 407.

e) Exemplum affert. Cresoll. l. c. lib. 4. cap. 5. p. 397.

boraturi f), initio a svasoriis facto, ad fictas controversias componendas transferunt g). Omnia itaque, quæ in sophistarum theatris fieri solebant, in scholarum umbraculis usurpantes, nunc, studiorum socio declamante, proni atque succincti ad omnem clausulam cum indecora exultatione consurgere, nunc pari levitate recitationem sibilis mutuis excipere parati, prouti dicentis aut favor aut odium svasisset h). Interdum disputandi quoque certamina inter se invicem & imprimis cum æqualibus argutiarum minus peritis instituerunt, ut puerilem adversarium decipiendi artem magistris simillimi ostentarent i). Qvicunque vero scholares segnes & remisii, tempore feriis haud destinato k), sphæra potius ludere & cursu contendere, quam ceram litteris implere, studuerunt; corio quidem bubulo e veterno suo excitabantur l). Professores enim eloquentiæ magnam in discipulos potestatem usurpasse perhibentur. Ita in opusculis ipsius Libanii, quem sophistarum ea ætate

f) Huc pertinet *γραμματείου* codex orationibus referta, quam e scholis retulerunt. Liban. *ep.* 829.

g) De his Lactantius instit. div. lib. 1. cap. 1.

h) Hunc morem cum vituperio jam commemoraverunt Quinctil. instit. orat. lib. 2. cap. 2, 12. & Plutarch. de auditione in opp. vol. 6. Lips. 1777. p. 149. & 160. Eundem innuit Themist. orat. 24. p. 304. A. B.

i) Greg. Naz. in vita Basilii orat. 20. p. 328.

k) Agebantur enim feriæ æstivæ Liban. *ep.* 1036 & 1235.

l) Himerii orat. 22. §. 7. edit. Wernsdorfii. Liban. *ep.* 1119.

to principem appellare licebit, rhetor sistitur editiore loco veluti iudex residens m), superciliis adductis visu terribilis, iracundiam præ se ferens, nihilque placidam fronte promittens; tum juvenis trepidus & submissus ad illum accedere, oratiunculam forte offerens, quam de themate sibi proposito elaborasset, aut fictam declamationem a seipso excogitatam, aut pensum alicujus libri memoriter recitaturus n): si opus discipuli aliqua reprehensione dignum, mox bilis magistro moveri, convicia, verbera, & minæ in posterum effundi, si vero sese eximie probasset, auctori illæsum abiisse in lucro quidem ponendum. Cum igitur munus adolescentes tundendi (*μειρακία αποτυμπανίζειν*) inter præcipua rhetorum negotia referretur o), accidit, ut nonnulli, dum mercedem docendi satis grandem p) præter Calendariam strenam & sportulam faturnalitiam q) exigèrent, parentes vero in illa solvenda negligentiores deprehenderentur r), sua in juvenes potestate turpiter abusi, miseros

m) Liban. in Chriis edit. Morell. p. 15. C.

n) Ita interpretatus sum verba Libanii: *υδου ποιησομενου την επιδειξιν, ων ευρεν, ων συνεθηκε, μνημης επι τατοις.*

o) Them. orat. 21. p. 251. B.

p) Aufon. de prof. Burdeg. 17. v. 10. Pueros Grandi mercede docendi formasti rhetor.

q) Liban. de festo Calend. Hieron. in Eph. 6 vol. 7. p. 666. B.

r) Acerbe hac de re conquestus est Libanius orat. pro rhetoribus vol. 2. p. 217. edit. Reiskii.

miseros parvulos, qui non essent solvendo, verbis variisque tormentis sævisime excruciantur s).

Disciplinis vero, quas in scholis Grammaticorum rhetorumque traditas hactenus enumeravimus, artium liberalium ambitus absoluebatur t). Nec gymnastica, nec musica, summæ olim laudi inter Græcos habitæ, probo honestoque juvene fatis dignæ credebantur. Et gymnica quidem exercitia juvenis effoeminata lubenter detrectasset, quippe quæ campum apricum & arenæ pulverem ægre perpessa fuisset; patriam præterea, conductis barbarorum copiis defendendam, non suis lacertis egere facile crediderit. Si vero lusus magis quam exercitationis gratia tempus in palæstris tererent, a sophistis vel plagis affecti u), vel verbis increpiti, admonebantur, ut clausis palæstris, ludis potius litterariis se totos darent v). Multum quoque sacerdotum monita

s) Them. orat. 23. p. 289. B. C. Dicit quidem Themistius hoc loco & orat. 21. p. 261. similia de philosophis afferens, pueros inopia & orbitate pressos, atque adeo pauperrimos, hæc fuisse perpessos: tales vero pueros magistri avari ne in scholas quidem admisissent. Præterea crudelitas illa, unde ne quidem lucri aliquid redundaret, tam immanis est, ut illam a Themistio, ut majorem erga inimicos invidiam concitaret, fictam esse crediderim: causam itaque sævitæ probabiliorem apposui.

t) Hic saltem usus loquendi viget in omnibus legibus eod. Theod.

u) Liban. ep. 1119.

v) Himerii orat. 22. §. 7.

nita contulisse videntur, qui, cum castitati inprimis tuendæ invigilarent, nudos juvenum congressus jam inter Græcos male audientes non potuere non summo opere vituperare.

Musicen vero, quam juvenes, Romæ quidem honesto loco nati, jam pridem neglexerant, quia nulli, quod tibiis caneret, laudi verteretur, ea inprimis ætate, moribus lapsis, luxuria aucta, ita pessimus quisque sibi propriam vindicaverat; ut convivia, in quibus nulla sonaret cithara, poetæ x) æque ac concionatores commendaverint y). Cum præterea illi, qui artem calerent, aut pfaltriæ essent, quæstus corpore facientes z), aut tibicines, a tenera inde ætate paganorum sollennia celebrare sive, sponte intelligitur, quanto opere pii parentes a talibus magistris conducendis tum abhorrerint a). Hinc tandem accidit, ut quam artem Græci, Deorum munere in commoda mortaliū inventam, lætis carminibus olim celebrassent, eandem posterī, veluti fraude Satanae in perniciem peccatorum excogitatam, diris quam maximis nunc devoverint b).

Phi-

x) Claud. in conf. Stilich. lib. 2. v. 141. nullo citharæ convivia cantu, non pueris lascivâ sonant.

y) Basil. Magn. vol. 1. p. 490-91.

z) Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. lex. 10.

a) Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 679. E.

b) Chrys. vol. 3. p. 195. D. tibiae & fistulas veluti turpes a nuptiis arcet, vol. 9. p. 322. D. Cymbala & tibiae pompæ

Philosophiæ autem disciplina maturiores demum adolescentes exercebantur c); quamvis pueris nobilibus ne domestici quidem deerant philosophi. Mos enim Constantinopoli saltem viguit, quo servulus quidam domini fastuosi cura litteris paululum imbutus, tum libertate donatus, philosophi sibi nomen arrogaret, dein hoc titulo fretus, pristinis sordibus nova superbia auctis, pessimas pecuniam rapiendi & alios criminandi artes, apud dominum tanto confidentius exerceret d). Huic igitur homini, aut herum potantem turpiter adulari, aut somnum post multam crapulam difficilius capienti, præclare de temperantia differere, potius curæ cordiqve fuisse facile colligitur, quam philosophiam, rem ipso patre iudice parum utilem, quippe quæ aditum ad honores divitiasqve capessendas minime aperiret e), puero renitenti tradere. Alia philosophorum gens pallio, barba & baculo tumida, per urbes provinciasqve
orien-

pompæ diaboli jungit. vol. 10. p. 106. C. symphonias dicit fatanicas. vol. 11. p. 330. B. quæ canantur fidebus, non nisi dæmonum cantica esse asserit. Hieron. ep. 54. p. 287. E. fidicinas & psaltrias diaboli choro annumerat.

c) Chrys. vol. 11. p. 354. E.

d) Them. orat. 21. p. 246-249. qui in hoc hominum genus ita erat incensus, ut ullum aut servo, aut coquo, aut pistore natum, ob vitium stirpis philosophum posse evadere, temere negaverit.

e) Them. orat. 26. p. 321. A.

orientales miseri ventriculi causa, ut ait Chryso-
 mus, vagabatur f); & in sacros aulae recessus, si for-
 tuna daret, penetrare summopere gestiit g). Non-
 nulli grammaticorum rhetorumque munera prae ino-
 pia susceperunt h). Alii in pergulis privatis, mag-
 nam ab adolescentibus mercedem duriter exigendam
 pacti, de virtutis prae divitiis praestantia graviter
 differuerunt i). Attamen nec moribus egregiis, nec
 lucubrationes edendo, nec discipulorum excellentia,
 sed valida inprimis memoria, quae infinita & volu-
 minum & scriptorum nomina figillatim recensere
 posset, eminere conati sunt k). Si quis in sermone
 philosophico forte hospes ad illos de hoc vel illo scisci-
 taturus accederet, tum illi, voculas obsoletas & prae
 vetustate omnino obscuras colligentes, aures ejus ita
 diverberare, ut haec sesquipedalia verba cohorrescens,
 terrore percelleretur, & vox illi pene deficeret; si
 iterum rogando instare auderet, illi denuo difficillio-
 ribus adhuc terminis ferire, & tandem, omnibus *μη-
 πρθεν καπειθα* multisque allegationibus exhaustis, se
 discendi cupido pedibus subducere, & illum, se ad-
 huc dubitare fatentem, ob miram inscitiam & ingenii
 tardi-

f) Chrysf. vol. 2. p. 173. p. 189. D. vol. 12. p. 372. A.

g) De philosophis aulicis Chrysf. vol. 11. p. 161. D.

h) Them. orat. 21. p. 251.

i) Id. orat. 26. p. 315. D. orat. 21. p. 261. C. D.

k) Id. orat. 21. p. 252.

tarditatem plurimum irridere l). Cum itaque, philosophiam habitu & sermone præferre, res esset minime ardua, immunitatibus vero multis hanc scientiam professi fruerentur m), plurimi vicatim philosophi exorti sunt; donec Valentinianus edicto prohibuit, ne quis, pallio indutus, urbem suam natalem relictam per alias urbes immunis discursitaret, nisi optimatibus civitatis forte probatus a colluvione secerni mereretur: turpe enim Imperatori visum, illos patriæ functiones ferre haud posse, qui etiam fortunæ vim se laturos profiterentur n). Si vero varias immunitates excipias, nullum publicum salarium philosophiæ doctoribus solutum fuisse videtur, donec Theodosio juniore placuerit professoribus novæ Romæ unum addere, qui "arcana philosophiæ rimaretur."

Philosophiæ autem scientia in duas partes divisa erat, quarum una res divinas, altera humanas explicavit. Prior de pluviis, ventis, tonitrubus, de arcu coelesti,

l) Id. orat. 21. p. 253. C. D.

m) Jam Antoninus Pius, teste Julio Capitolino, in Antonino Pio cap. 11. varia philosophis concesserat. Theodosius vero junior privilegia & immunitates a prioribus imperatoribus datas novis auxit. Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex 16.

n) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 7. Quod lex, per viros probatissimos, optimates innuerit, lex quinta ejusdem tituli docere videtur, quamvis Gothofredus hanc sententiam haud amplexus sit.

coelesti, cur stellæ omnes non easdem cum cælo conversiones haberent, unde tantus in nive candor, cur nulla per hiemem grando cadere soleret, unde mare falsum, & argumenta similia, copiose tractavit. Posterior vero, quomodo homo honestus evaderet, quid ad domum rite constituendam, quid ad rempublicam bene regendam pertineret, exponere conabatur. Dum vero hanc pauci, quia argumentum spreverint vulgare, tractandam sibi sumferint; illam plurimi ratiociniis vanis & a rerum usu plerumque remotis persequi studuerunt o). Fuerunt quoque philosophi, qui logicen a sophistis, ut videtur, occupatam, & dialecticam callentes; artem, qua homines dicendo persuaderi possent, sibi vindicaverunt p). Omnes vero hujus scientiæ doctores fora plerumque & turbas hominum vitabant, nec sophistarum more palam prodire ausi, in cellulis suis privatim docuerunt q); quam quidem consuetudinem primus & forte solus immutavit Themistius, qui Constantinopoli multos annos r) salubria de moribus præcepta, multis acclamantibus, in publico suggestu dedit.

Quicunque vero insigni philosophandi ardore flagrabant, Alexandriam Hypatiæ sedem petierunt s);
cujus

o) Them. orat. 26a p. 327-328.

p) l. c. p. 328. D.

q) Id. orat. 26. tot. orat. 28. p. 341. D.

r) Id. orat. 26. p. 313. D.

s) Synes. ep. 135. Socrates hist. eccles. lib. 7. cap. 15. confr. exemplum Eunapii in Proæresio p. 162.

cujus pariter ac urbis fama ob laudem philosophiæ studio partam per omnem terrarum orbem ferebatur t). Postquam vero Hypatia, Cyrillo immani plebem favientem instigante, morte miserrima perierat, bonæ artes ab urbe discordia civili furente aufugisse videntur: ut postea cives Alexandriae, si forte urbis suæ quoad litteras promovendas dignitatem tueri vellent, pristinam tantummodo doctrinæ laudem in memoriam studuerint revocare u).

Illi denique juvenes, qui sacris Christianorum nondum initiati fervido arcana quævis rimandi studio ferebantur, ad Ædesium discipulumque ejus Chrysanthium, magna inter multos fama usos, Pergamum contenderunt v). Ne vero sacris avitis & toti vaticiniorum generi addictissimi x), a Christianis summa rerum potitis durius tractarentur, silentium mysteriis congruum in scholis observare coeperunt: ita ut discipulos ab ineunte ætate sibi adhærentes anno demum ætatis vicesimo genuina sua doctrina imbuerent consueverint y). Quæ quidem disciplina, priscis sopherum orientalium placitis haud absimilis, dum res coelestes Deorumque sive spirituum ordines accurate investigaret, tanta polluit auctoritate, ut fatorum

E 2

rum

t) Expos. totius mundi cap. 18. & not. Gottof.

u) Conringii antiquit. acad. p. 233.

v) Eunap. Chrysanth. p. 189. p. 203.

x) l. c.

y) Eunap. Ædes. p. 36.

rum vias pandere z), & homines instinctu divino implere perhiberetur a). Qvin artis illius magistros, nunc inter orandum sublimes plusquam decem cubitos humo raptos, & corpore vestimentisque in aureum colorem fuisse mutatos b); nunc nutu forte adstantium admurmuratis voculis genios coelestes e fontibus evocasse c), discipuli creduli narraverunt. Post aras vero Deorum a Theodosio everfas, cum juvenes, sive gentiles essent, ab hisce artibus veluti magicis & divinatricibus d) deterrerentur, sive Christiani, omne cum spiritibus, quippe dæmonibus, commercium cane & angve pejus fugerent; huic disciplinæ non philosophiæ luce, sed nova superstitione fractæ, quamvis tanta promitteret, a seclæ defuisse videntur.

Quot vero aut quosnam vitæ suæ annos adolescentes philosophiæ studio impenderint, haud definire licet. Plurimi enim ad studia, quibus honores capefferent, properantes, hanc disciplinam vel omnino negligere, vel fere anno ætatis suæ decimo nono leviter degustare consueverunt. Pauci autem, qui se huic scientiæ totos committerent, multos annos apud unum doctorem commorati sunt, dein longa
per

z) Eunap. Jambl. p. 24. & passim.

a) Eunap. Aedes. p. 36.

b) Eunap. Jambl. p. 22.

c) Ibid. p. 26.

d) Cod. Theod. lib. 16. tit. 10. lex. 7, 9, 12.

per multas regiones itinera susceperunt. Sic Eunapius a pueritia inde ad annum decimum sextum Chrysanthii auditor, dein quinque annos Athenis degit, unde iter in Ægyptum molitus est e). Themistius vero viginti & tres annos libris bibliothecæ Constantinopolitanæ perlegendis impendit, dein peregre profectus, multas regiones discendi cupidus peragravit f).

Jam eo pervenerant juvenes, ut, si nulli paterno muneri natalibus essent adstricti, metam sibi eligerent, ad quam vitæ dein futuræ cursus flecteretur. Haud pauci edicto Constantini g) invitati, architecturæ colendæ incubuisse videntur. His variæ immunitates concessæ, Imperatorumque in nova imperii sede ornanda sollers industria h), privatorumque hominum in ædibus exstruendis profusa luxuria, æquam iis vivendi facultatem procul dubio præbuerunt. Alii vitam litteris impendentes, aut medicinæ studiosi archijatros coluerunt, ut ab iis in suum collegium cooptati, plurimis immunitatibus & salario publico gauderent i): aut lingvæ peritiæ confisi declama-

e) Cnfr. vita Eunap.

f) Them. orat. 23. p. 298. B.

g) Cod. Theod. lib. 13. tit. 4. lex. 1.

h) Them. orat. p. 222. C. Zosimus lib. 2. p. 192-193.

i) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. passim. inpr. lex. 8. Morem in collegium medicorum cooptandi aliis quoque urbibus communem fuisse conjicio. Ibidem causa commemoratur, cur stipendia caperent, scilicet "ut honeste obsequi" tenuioribus mallent, quam turpiter servire divitibus."

clamationibus inclarescere studuerunt, ut vel ab optimatibus urbium k), vel ab ipso Imperatore l), five grammatici five rhetores per provincias constituerentur m). Pauci nobiles a patre milite, matre Christiana quamvis deprecante n), in castra dimissi militiam professi sunt; luxuria dein pariter ac desidia commilitonum corrupti o), dum omnia miseris civibus, nil sibi militibusque denegaverint p), provincialium pestes evaserunt; barbaris vero irruentibus, isti plurima fraude gravibusque injuriis plerumque infames, aut fuga turpi stationem sibi commissam deferuere, aut corpora deliciis fracta, nec casidem nec

k) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 5. coll. cum lex. 6 & 7. Exemplum præbet Eunap. in Præf. p. 138.

l) Ita Eumenius a Constantio Chloro designatus. Eum. pro scholis p. 22. B. Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 3.

m) De præmiis eloquentiæ vid. Liban. in Chriis p. 17.

n) Exemplum exstat Chrys. vol. 1. de opp. vit. mon. lib. 3. cap. 11. Quantopere sacerdotes militiam improbaverint, patet ex Isidoro Pelusiota lib. 1. ep. 390. "ajunt nonnulli, te ita insanire, ut puerum, quem Deus eruditionis omnis capacem fecit, ad vilem & despicendam militiam ducere velis."

o) De moribus militum pessimis Chrys. vol. 7. p. 613.

p) Constantinus milites a finibus in quibus antea excubias egerant, revocatos per provincias disperfit. Zosimus 2 cap. 34. Liban. de patrociniis vol. 2. p. 520-22. de exactionibus ducum. Milites gregarii paganos inprimis spoliaverunt.

nec lorica patientia, hostibus objecerunt trucidanda q).

Plurimi autem adolescentes ejus ætatis, viam, quæ vel humillimo cuique r), fortuna ingenium juvante, ad honores divitiasque capeffendas lata patuit, ingressi, in juris scientia addiscenda, legumque faragine cognoscenda explicandaque, desudaverunt. Juris autem scientiam per orbem Romanum bini tantummodo utriusque Romæ professores & quatuor Berytenses omnes latino sermone publice tradiderunt s): si quis in provinciis coeteris legibus publice interpretandis vacaret, multa severiori t) ob temeritatem suam plectebatur. Hanc igitur ob causam juvenes, ex provinciis quidem occidentalibus, imprimis Romam, interdum Constantinopolin profecti sunt u); longe vero plurimi v) ex præfecturis maxime orientalibus Berytum tanto studio ruerunt, ut sophistæ acriter conqvesti sint, quod discipuli, scholis eloquen-

q) Vegetius de re militari lib. 1. cap. 20.

r) Chryf. vol. 1. p. 84. D. Eunap. Proæref. p. 151. Anatholius, exacta juris civilis scientia clarus, ad munus præfecti prætorii pervenisse dicitur.

s) Cnfr. Hasæus de academia Berytensi, in nova collect. libr. rar. Halæ Magd. 1716. in 8vo. fascic. 5. cap. 6. §. 5. cap. 8. §. 2.

t) Lib. cit. cap. 7. §. 6.

u) Galli imprimis & Africani Romam venerunt cnfr. Gothof. in cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1. p. 198. col. 2.

v) Hasæus l. c. cap. 10. §. 11.

eloquentiæ relictis, in Phoeniciam præcoces propere
 rarent x). Nec vero quisquam causarum patronus,
 qui non eo navigaverat, satis idoneus habebatur;
 nec facile ullus per omnes provincias, cui hæc legum
 mater y) ignota mansisset, iudicibus adfuit assessor z).
 Attamen ne forte nonnulli, loci celebritate adjuti,
 postquam breve tempus in acroateriis nobilissimis
 contrivissent, scientiarum rivulis leviter degustatis,
 ad iudicium de vita bonisque civium ferendum, im-
 maturi profilirent; lege Diocletiani in codicem Justi-
 nianum recepta a) cautum erat, ne quis ex academia
 Berytensium ante annum ætatis vigesimum quintum
 ad munera publica vocaretur. Qua præterea lege
 effectum est, ut petulantia juvenilis sensim sensimque
 defervesceret, quæ tanta in illa adolescentium collu-
 vione grassata est, ut adolescens prodigii instar su-
 spiceretur, qui juris studiosus, Beryto versans, se
 a tabe communi illæsum servavisset b). Nec dein
 mores in melius fuisse mutatos testatur Cod. Justin.,
 qui scholares ludos suos indignos & pessimos exer-
 cere, aut alia crimina, more solito, vel in ipsos pro-

x) Liban. orat. ult. vol. 3. p. 442. edit. Reiskii.

y) *μητὲρ τῶν νομικῶν παιδευμάτων* dicitur in Eunap. Proæres,
 p. 151. *μητὲρ νομῶν* in ep. Liban. 566.

z) Expos. tot. mundi cap. 17 §. 3. & Gothof. ad h. l. p. 13.

a) L. 10. Cod. tit. 49. de his qui ætate vel professione se
 excusant.

b) Ita de Appiano Martyre Euseb. hist. eccles. lib. 8. cap. 14.

professores, vel in focios, imprimis in rirones perpetrare, severissime vetuit c); potestate permiffa legum professoribus, ut una cum praefide Phoeniciae & episcopo civitatis in juvenes petulantes animadverterent d).

Hactenus studia enarravimus adolescentiae muneribus obeundis paratae. Verum enimvero quicumque puer monachis a matre pia, interdum patre infcio, educandus erat traditus, aut alio quocunque casu in manus eorum inciderat e), delicias pariter ac litteras mundanas, furore quooam sacro percitus, calcavit. Interdum puer nobilis, quamvis patre stomachante, & monachis ob spem filii sibi ereptam mala quævis imprecante f), domum paternam & tumultus urbium fugiens, ad montes & solitudines, tetra monachorum domicilia g) adhuc forte impuber
fe

c) Lex. 3. cod. de jure veteri enucleando.

d) Proem. dig. ad Antec. §. 10.

e) Exemplum hujus rei narrat Chrys. vol. 1. p. 96. vol. 1. p. 28. ipse suavit, ut pueri tempus aliquod cum monachis degerent vol. 1. p. 109.

f) Hæc omnia Chrys. fuse descripsit vol. 1. adv. opp. vit. mon. lib. 2.

g) Rutilius Numatianus in itinerario exemplum affert. v. 519.

Noster enim nuper juvenis majoribus amplis,

Nec censu inferior conjugiove minor,

Impulsus furiis, homines divosque reliquit,

Et turpem latebram credulus exsul agit,

Infelix putat illuvie caelestia pasci,

Seque premit læsis sævior ipse Deis,

se contulit; ibique adolescentulus olim formosus, pedibus nudis, humi cubans, inter preces continuas & hymnos nocturnos h) plantare, aquam ferre, rigare, cetera monachorum opera vel vilissima nunc macer & pallidus exercere i). Quem vero pauci imitari vellent, omnes laudibus summis efferre, corona, si forum forte viseret, densissima cingere k), nec illi, auri pondus vel sibi vel indigentibus largiendum roganti, dives religiosus obsequium facile dene-gare l). Alii juvenes, qui studiis absolutis, jam foro inclaruerant, omnibus negotiis misis, vitam durissimam aliquamdiu egerunt m); five ita inprimis se Deo probare crediderint, five errores juveniles voluerint expiare, five ad munus episcopi forte aspi-raverint. Qvicunque enim in his eligendis nec ge-neris claritatem, nec opum abundantiam, nec neces-situdinis gradum, nec adulationis denique blanditias n) respexerunt, quod quidem raro accidit, illos potis-simum,

h) Chryf. vol. I. p. 178. B.

i) Chryf. vol. I. p. 59. Rutilius v. 443. ita.

Munera fortunæ metuunt, dum damna verentur

Qvisquam sponte miser, ne miser esse queat!

k) Chryf. vol. I. p. 66. D.

l) Vol. I. p. 62 - 63.

m) Ita Chrysostomus & amicus Basilus.

n) Chryf. vol. I. p. 393. A.

simum, qui facundiæ cuidam asperitatem vitæ monasticae conjunxerant, episcopos designaverunt o).

C A P . III.

De educatione puellarum, deque virginibus Deo dicatis.

Multo quidem brevius educationem puellarum absolvere licebit. Vita enim inter parietes gynæcæi transacta tam pauca annotanda suppeditat, & monumenta istius ævi in his afferendis adeo parci reperiuntur, ut eas potius res enumerando, quibus filiae caruerint, quam quibus fuerint usæ, acquiescere cogamur.

Nam olim quidem Romani parentes filias nobiles, & modestia nativa tutas, & exemplis virtutum domesticis firmatas, nec ab atrio communi, nec a ludis publicis, nec ab omni quidem cum juvenibus commercio, festis inprimis Deorum sollennibus, arcuisse videntur. Sæculo autem ferreo postquam mo-
res

o) Hinc patet, quod studia illorum adolescentium, qui ad ordinem sacerdotalem aspirarent, si vitæ duritiam & crebram scripturæ sacre lectionem excipias, a studiis coeterorum juvenum haud fuerint diversa. Cnfr. exemplum Basilii Magni & Gregorii Nazianz. in orat. Greg. Naz. 20ma.

res ad imum ruentes plateas cantilenis meretriciis a), convivia carminibus lascivis, & ludorum editiones multiplici turpitudine impleverant; dum præterea servi petulantes & ancillæ lascivæ b) cum pueris effœminatis domorum recessus perstrepuerunt; ut denique materni amores & libido patrum in servas effusa ab oculis filiæ removerentur, puellæ ingenuæ more asiatico thalamis abditæ fuerunt. Quæ quidem consuetudo, quamvis provinciis orientalibus propria videri possit, tamen a sede imperii profecta, præeuntibus provinciarum rectoribus ceterisque magistratibus Constantinopoli missis, ob morum luxuriam ubivis grassantem & vivendi rationem asiaticæ haud dissimilem, ad provincias quoque occidentales procul dubio manavit.

Puellæ igitur custodiendæ vigiles, procubitores, (Φυλακες, προΦυλακες) ancillæ, nutricis sedulitas, matris cura, patris denique providentia, præter vec-tes & januas gynæcei adesse solebant c). Interdum quidem aut parentibus aut æqualibus comitantibus, propinquas visere d), sed raro in forum, utpote cinnatis pudicitiae insidiatoribus plenum e), prodire
puellæ

a) Chrysf. vol. 2. p. 153. A.

b) Chrysf. vol. 4. p. 710. A. Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 681. D.

c) Chrysf. vol. 2. p. 640. D.

d) Ambros. vol. 4. p. 475. H.

e) Chrysf. vol. 3. p. 222. E. coll. cum. Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 680. B.

puellæ licuit, nec nisi tenebræ vespertinæ aspectum
ejus impedirent f). Convivia forsitan parentum g),
at nunquam celebritates, nunquam theatra spectatu-
ræ frequentaverunt h). Cum matribus igitur suis
semper domi versantes, & crebra inter ungenta,
balnea, pigmenta, in summa mollitiæ educatæ i), si
curam mundi muliebris & longam & gravem exci-
pias k), acū quidem pingendo, lanificii opere, &
matrem doctiorem forte nactæ, Homero & tragoedi-
arum comoediarumque scriptoribus perlegendis l),
tempus fefellerunt. Juvenes vero, qui omni cum
puellis consuetudine destituebantur, si forte fortuna
virgini cuidam, aut ecclesias aut basilicas martyrum
cum matre petenti m), occurrerent, decoris ratione
habita, illam tantummodo furtim adspicere aude-
bant: easdem vero in ecclesiis, tabulis ligneis a viro-
rum consortio, non aspectu, sejunctas, longe com-
modius oculis licuit devorare n).

Tanto vero plura patres ecclesiæ de educatione
illarum præceperunt, quas aut pia mater utero vix
con-

f) Chrys. vol. 1. p. 398. E.

g) Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 679. B. Chrys. vol. 5. p. 132. C.

h) Chrys. vol. 4. p. 729. A.

i) Chrys. vol. 3. p. 226. E.

k) Chrys. vol. 11. p. 100. B.

l) Greg. Nys. vol. 2. append. de vita S. Macrina p. 179.

m) Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 680. B.

n) Chrys. vol. 7. p. 712.

conceptas Deo dicaverat o), aut membro aliquo
 captas pater providus, sponsum scilicet filiae ob
 deformitatem affore desperans, coelesti proco stu-
 duerat desponsare p). De institutione talis virgi-
 nis Hieronymus, ad matronam nobilem Romae
 degentem scribens, hunc in modum praecepit q).
 "Nihil aliud audiret, nihil aliud loqui disceret,
 "nisi quod ad timorem Dei pertineret; cantilenarum
 "nescia, psalterium septennis jam memoriter r) reci-
 "taret. Matura admodum, elementis litterarum luden-
 "do imbuta, ad prandium syllabas jungeret, & mu-
 "nusculis, quibus aetas illa deliniri posset, invitaretur.
 "Haberet in discendo focias, quibus invideret, qua-
 "rum laudibus morderetur: si tardior, non objurganda,
 "sed laudibus excitandum ingenium. Ipsum elemen-
 "torum sonum aliter de erudito, aliter de rustico ore
 "proferri; magistrum igitur aetatis prolixae, & vitae,
 "& eruditionis esse eligendum, ne filia blanditiis
 "foeminarum inepris verba dimidiata dicere consue-
 "sceret. Proverbiis Salomonis, Ecclesiastae & Jobi
 "voluminibus perlectis, ad evangelia transiret, nun-
 "quam ea de manibus depositura: acta apostolorum
 "&

o) Ita Paula filia Laetae prius Deo consecrata fuerat quam genita.
 Hieron. ep. 107. p. 674.

p) Hieron. vol. 1. ep. 130.

q) Hieron. vol. 1. ep. 107. ordinem sententiarum immutavi,
 nec verba auctoris anxius semper apposui.

r) Haec addidi ex ep. 128. p. 958. C.

& epistolas corde toto imbiberet. Pectore his opi-
 bus locupletato, prophetas, Pentateuchum, regum
 & paralipomenon libros, Esdræ & Hesteri volu-
 mina memoriæ mandaret: ad ultimum sine periculo
 canticum canticorum disceret; ne si, ab exordio legis-
 set, sub verbis carnalibus nuptiarum spiritualium
 epithalamium non intelligens, vulneraretur. Om-
 nia apocrypha caveret, Cypriani opuscula semper
 in manu teneret, per Athanasii epistolas & Hilarii
 libros inoffenso pede decurreret; cæteros ita lege-
 ret, ut magis judicaret, quam sequeretur. Tibia,
 lyra, cithara, cur factæ essent, ignara, Græcorum
 tamen versuum numerum disceret, eruditione latina
 statim sequente s). Lanam præterea faceret, tene-
 ret colum, stamina pollice duceret. Ante annos
 robustæ ætatis gravem esse teneris abstinentiam, eo
 usque, si necessitas postularet, adiret balnea, & vi-
 no modico & carnis edulio uteretur. Postea cibus
 ejus olusculum, & similia, rarique pisciculi. Ita
 comederet, ut semper esuriret, nec parentum con-
 viviis interesset, ne cibos videret, quos forte desi-
 deraret; quadragesimale vero jejunium imprimis sol-
 licite observandum: lavacra in adulta virgine om-
 nino displicere, quæ se ipsam erubescere, & nudam
 videre non posse deberet. Ne quis aures ejus per-
 fora-

s) Id. vero Greg. Nysf. improbat vol. 2. app. p. 179. de-
 vita S. Macrinæ.

"foraret; nec collum auro, nec caput gemmis onera-
 "ret; nec capillos irrufans, aliquid de ignibus gehen-
 "næ illi auspicaretur: pro gemmis & serico divinos
 "codices amaret; non vero aurum & pellis Babylo-
 "nicæ pictura vermiculata, sed emendata & erudita
 "distinctio pietati placeret. Grandiuscula sacra ad
 "templum veri patris cum parentibus pergeret, sed
 "diutius illis ibi moraretur, & matre semper conco-
 "mitata juvenum, inprimis cincinnatorum, oculos
 "diligenter caveret."

Quod talem igitur institutionem noctæ diurnas
 psalmorum recitationes hora diei tertia, sexta, nona,
 ad vesperam, media nocte & mane, instituerint, alias
 præterea horas, misso lanificio, sacra scripturæ perle-
 gendæ, alias eidem ediscendæ, quotidie assignave-
 rint t), interdum peregrinationes in Palæstinam susce-
 perint u), quantavis denique vitæ monasticæ aspe-
 ritatem sponte subierint, facilius potest intelligi. Si
 vero narratur puellas, nondum viginti annos natas,
 subito veluti furore correptas, omnem mollitiem
 fastumque calcasse, & educationis oblitæ, pro lin-
 teis tenuissimis nuda corpora ciliciis asperrimis in-
 duisse;

t) Hieron. vol. 1. ep. 130. p. 985. D. Causas mysticas, cur
 singulis hisce horis orandum, dedit auctor opusculi ope-
 ribus Athanasii inserti, vol. 2. p. 116. F. 117. A.

u) Hoc vero improbat Greg. Nysf. edit. Parisiis 1615. vol. 2.
 p. 1084-85. Multi homines jam ea ætate Bethlehemum
 profecti sunt, Chrys. vol. 1. p. 561. C. vol. 5. p. 259. A.

duisse; teneros calcaneos nullis calceis alligasse, majore noctis parte vigiliis consumpta, pro molli cubili in toris cubasse gramineis, capitis ornatum, tantæ olim curæ, nunc omnino inæqualere, cibum, spreta epularum luxuria, modo sub vesperam cepisse, & quidem vilissimum, similam forte & fabam cum cicere oleo & ficu, perpetuum denique lanificium exercentes, pauperibus interdum fovendis, lavandis cibandisque, velut ancillulas & coqvas summopere intentas, opera vernarum domesticarum longe graviora alacriter perfecisse. Hæc inquam omnia de iis allata, quas olim vitam mollissimam inter plurimas delicias, totas famularum greges, rosarum & unguentorum fragrantiam, egisse constaret v), fide forsitan majora viderentur non reputanti, quam mira & insana mens juveniliter æstuans, litteris exiguis aucta, nullo fere rerum externarum strepitu distracta, somnia sua assidue persequens, machinari queat x); quid summæ præterea in omnium ore laudes y), cuivis vel deformi, vel imbecilliori, nisi quodam voluntatis facile assequendæ, in vanum puella pectus efficere valeant.

Ne

v) Chrys. vol. II. p. 100. B-E.

x) Concilium Gangrense (cod. can. Just. can. 68) eas excommunicavit, quæ virginitatem non sanctitatis studio, sed nuptiarum horrore appetere. Non igitur defuerunt hujus furoris exempla.

y) Chrys. vol. I. p. 260-63.

Ne voces concionatorum creberrimas commemorem, quibus maximum numinis favorem, & expeditissimam ad gaudia coelestia viam z), virginitatis studio parari, omni eloquentiæ impetu svadere conati sunt. Præter illas denique, quas amantis perfidia, & nuptiæ frustratæ, & ætas jam olim viro matura, ad castitatem coactam amplectendam impulerant a); sedilia quoque in ecclesiis insignia, & oscula amplexusque a matronis nobilibus in conspecta omnium virgini veluti sanctiori digniori que data b), & virginis Deo dicatæ incessus per forum digitis admirantium insignitus c), hæc omnia veluti totidem virginitatis amplectendæ lenocinia haud paucos flexisse videntur.

Nonnullæ igitur vitæ suæ asperitatem ostentaturæ, faciem, quasi præ inedia pallentem, misere atterebant; si in conventum vel fratrum vel fororum eundum esset, humeris alterius innixæ deficientis gressus imitabantur; intromissæ sedes humillimas, scabullo

z) Chrys. vol. I. p. 275. C. "Bonum est matrimonium propterea virginitas admiranda, quæ bono est melior." Hieron. adv. Jov. lib. I. vol. 2. p. 306. C. "Quomodo absque coeteris operibus virginitas sola non salvatur, sic omnia opera absque virginitate, puritate, continentia, castitate imperfecta sunt." Omnes fere patres ecclesiæ in laudes virginitatis libros prolixos exaraverunt.

a) Basil. Mag. edit. Bened. vol. I. p. 169. A.

b) Ambros. vol. 4. p. 452. K.

b) Chrys. vol. I. p. 263.

bello se indignas causantes, semper affectare; prætereunte aliquo ingemiscere, demittere supercilium & facie operta, vix unum oculum ad videndum liberare, alloquenti vero voce tenuissima veluti jejuno penitus confecta respondere. "Illis" conclamat denique Hieronymus d), "vestis quidem pulla, cingulum sacceum, manus pedesque sordidæ, at venter, quia videri non potest, cibo æstuat."

Multo autem plures, sexus sui consuetudinem haud abnegantes, studium placendi, quod vestibis inauratis indutæ exseruerant, in sordidis adhuc retinuerunt. Quamvis igitur vestem superiorem intinctam, aut colore nativo nigricantem, aut onychinam, pro more gererent, Ma forte porro & superhumera e) nullis fimbriis ornata haberent, & tonsos capitis capillos f) cucullo, brachia ad digitos usque manicis, tegerent: attamen ipsa vestis pulla, dum rugam non haberet, dum per terram, ut virgo altior incederet, traheretur; manicæ præterea tam arcte constrictæ,

F 2

ut

d) Hieron. ep. 22. p. 109-110.

e) Athanasii opera, Parisiis 1698. vol. 2. de virginitate p. 110. seqv. Hoc quidem opusculum, utpote recentius, Athanasio quidem falso attribui constat; attamen valde antiquum & fere Augustini ætate scriptum videtur. Hieron. vol. 1. ep. 118. p. 781. D-E.

f) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 96. D. Verba Hieron. obscuriora explicare conatus sum.

ut toros brachioli probe ostenderent g), volitans porro Maforce, & tunica de industria ita dissuta, ut quod intus formosum appareret, hæc omnia severis quidem iudicibus multa latitantis jactantiæ signa præbere visa sunt. Caliga quoque ambulantis nigella ac nitens, stridore juvenes, ut suspicatur Hieronymus h), ad se vocare debuit. Justæ forsitan suspicioni morum iudices tanto majorem vim inesse crediderunt, quod virgines papillas fasciolis comprimerent, pectus cingulo crispante angustius arctarent, capillosque, cucullo paululum remoto, vel in frontem vel in auras diffluere finerent. Id denique patres ecclesiæ decoris tuendi studiosissimi ægre tulerunt, quod palliolum ita interdum caderet, ut humeros candidos nudaret, virgo autem quasi videri noluerit, id festina celaret, quod volens detexisse crederetur. Nec monita fuisse vana, ingens testatur numerus virginum, quas Hieronymus jacturam pudicitiae fecisse deploravit i). Nondum vero omnium nubendi spe puellæ virginitatem professæ hac ætate caruerunt, siquidem earum matrimonia, pro ratis habita,

g) Virgines sacras capillitium tondere mos erat in Ægypto & Syria vulgaris. Hieron. vol. 1. ep. 147. 1083. D. quamvis & canonibus conciliorum cod. Just. can. 68. & legibus imperatorum improbatus: plura vid. apud Bingham in orig. eccles. lib. 7. cap. 4. §. 6.

h) Hieron. vol. 1. ep. 118. p. 781. D-E.

i) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 95. C.

habita, notam modo ecclesiasticam subiisse k) videntur. Juvenes vero, eas ambientes, Honorii quidem edicto gravissime plectebantur l).

Tantus autem virginum numerus per orbem Christianum succreverat m), ut hæretici coetum catholicorum, ob virginum sacrarum agmen jam fere mulieribus numerosius, haud parvo jure criminarentur n). Catholicis vero in promptu erat responsio, quod Deus genus humanum, quamvis nulla fierent matrimonia, miraculo propagare potuisset o); inprimis vero, quod virginitatis studio genus humanum mirum in modum cresceret, siquidem Deus, tanta tot virginum pietate delinitus, matres quidem familias tanto foecundiores esset redditurus p), ut ita virginum sterilitas orbem romanum esset foecundatura.

CAP.

k) Cod. can. Just. can. 39. & Bingham orig. eccles. lib. 7. cap. 4. §. 4-5.

l) Cod. Theod. lib. 9. tit. 25. lex 3.

m) Chrysostomus vol. 9. p. 567. D. pro concione lætabundus asseruit, virginum choros & monachorum sodalitates jam plures esse, quam illorum, qui connubio essent juncti.

n) Ita Faustus apud August. oper. edit. Bened. vol. 8. p. 316. D.

o) Chrys. vol. 1. p. 280. A.

p) Ambros. vol. 4. p. 484. de Virgin. lib. 3.

CAP. IV.

*De nuptiis, vita conjugali & virginibus
subintroducitis.*

Primi reipublicæ Romanæ conditores, eorumque per aliquot sæcula nepotes, vitam asperam ex agrorum proventu sustentabant: unde igitur suas uxores, quæ viris in bellum profectis, & famulitium & opera regebant, iisdemque in agro laborantibus laborum aderant sociæ, non exiguo loco aut pretio habuerunt. Matres vero familias multis variisque curis domesticis exercitas, in societatem præterea consiliorum a marito sæpius assumtas, haud levi rerum usu & experientia gavisas fuisse, facile colligitur. Hinc matrimonia faustis auspiciis mature inita, prospera liberorum matre provida moderante educatio, cura rei domesticæ levior marito, nec modica conjugis apud conjugem ob mutuam sibi utilitatem æstimatio, magna denique felicitas domestica firmum reipublicæ columen dum penates marito, post labores exhaustos domum reverso, gratisfimam præbuerint requiem. Raræ autem divitiæ morumque simplicitas matronæ vel nobiliori curas recusare domesticas vix permiserunt. Dein vero studia urbana labores rusticanos exceperunt, & acervus nummorum indies crescens prisecam parsimoniam invisam reddidit. Tum matronæ nobiles familiæ gubernationem spernere, parvulos educan-

educandos fastidire, vicinas vero & cognatas mundo muliebri & ornatu vario acriter æmulari. Interea mariti primo in Græciam, postea in Asiâ delapsi, peregrinam discere luxuriam, & priscam in moribus simplicitatem sensim sensimque oblivisci, domi vero reduces tædio confici, & focum avitum superbe contemnere, mox igitur pompam quærere Asiaticam, ut solitis deliciis fruerentur, conjugis vero gremium fugere, eamque consiliorum focum reformidare. Hinc mutua disfidia, liberorum neglectus, & invisi utrique conjugii penates: jam igitur matrimonia rarefcere, & ultra maturitatem longe differri, dum quisque cunctando uxorem bene nummatam sollicite circumspiceret, nec tantam molestiam rebusque suis ruinam, dum summus divitibus orbis honor haberetur, temere nancisci voluerit. Multa quidem adversus hanc pestem ab Augusto legibus fuerant sancita, attamen vicit luxuria quavis auctoritate fortior; nec, moribus in præceps ruentibus, tales parentes posteros se meliores gignere potuerunt.

Hinc ævo quidem Theodosii concionatores passim adhortati sunt parentes, ne filios juvenes finerent scortis & aleis deditos infrenes discurrere; sed uxorem potius castam & prudentem, quæ virum & a mala consuetudine & a Theatrorum deliciis abigeret, filio adolescenti, antequam militiam vel ullum aliud vitæ genus sectaretur, eligere properarent a).

At

a) Chryf. vol. 7. p. 604. A. vol. 11. p. 463. A.

At exiguo fructu hæc monita jactabantur, dum patres nobiliores, qui mores filii adulti minime curarent, id summo egerunt studio, ut adolescens munere aliquo gerendo inclaresceret, ut ita, quamvis voluptatibus effoetus, divitem duceret uxorem b).

Nam patre vivo, vix filius puber uxorem sibi aptam ipse quæsisse videtur. Sive omni cum puellis commercio destitutus, nihil ipse, quod sequeretur, haberet; sive hanc rem, veluti negotiationem quandam c) patri, utpote mercatori peritiori, lubenter commiserit; sive potius auctoritas paterna, cui tamen, nuptias invisas jubenti, filio æque ac filiae obsequium denegare licuerit d), munus ambiendi sibi arrogaverit. Quidquid demum fuerit, inter parentes omnis res transacta e). Pater adolescentis ad parentes puellæ ditioris currere, varie illis blandiri, multas pronubas f) pronubosque cogere, & magnam adhibere sollicitudinem, non quidem de moribus aut educatione puellæ sibi filioque omnino ignotæ g), sed de

b) Chrys. vol. 7. p. 604. C. vol. 11. p. 146. D.

c) Chrys. vol. 4. p. 710. C.

d) De filiis cnfr. Diocletiani lex. in Cod. Just. lib. 5. tit. 4. de nuptiis lex. 12. De filiabus Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. de sponsalibus lex. 6.

e) Chrys. vol. 5. p. 515. D. vol. 7. p. 604. C.

f) Chrys. vol. 10. p. 120. B.

g) Hieron. vol. 2. adv. Jorin. p. 314. "si uxor deformis, si superba, si foetida, quodcunque vitii est, post nuptias discimus."

de prædiis deque varietate possessionum ejus accuratissime perquirendo h). Qvique autem patre adjutore destitutus uxorem ducturus erat, jurisperitos frequentans sollicitè inquisivit, qvìd futurum, si decederet uxor, liberis nullis relictis, qvìd, si filium relinqueret, qvìd item, si duo aut tres essent superstites, tum qvòmodo, vivo patre suo defunctove, rebus suis esset usura, quantum de ejus patrimonio marito, quantum fratribus mulieris contingeret, quando denique universa uxoris bona retinenda, aut omnia aliis cedenda i).

Singula vero pacta, donaque & viri & uxoris mutua, in tabulas summa cautione referebantur k). Unde multi formula loqvendi haud incongrua dixerunt: "hic cum illa permutavit" (συνηλλαξεν ο δεινα τη δεινι) nuptias celebratas indicaturi l). Molestiæ haud pauca in ipsis nuptiarum initiis inde exortæ sunt, illinc focero dotem qvasi rem gratuitam haud comiter sane reddente, hinc sponso, qvì totam nancisci studeret, cum verecundia exigere coacto, dum nova interea nupta, solutionis dilatione pudefacta, virum improbo qvovis debitore magis revereretur m). Nihilo tamen secius interdum accidit, ut, qvì forte omnem pecu-

h) Chrys. vol. 7. p. 713. A.

i) Chrys. vol. 3. p. 212. D. E.

k) Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. i. Chrys. vol. 4. p. 489. C.

l) Chrys. vol. 7. p. 713. A.

m) Chrys. vol. 1. p. 317. A.

pecuniæ vim in dote uxoria acqvirenda consumsisset, obitu conjugis præmaturo dotem omnem affinibus numerare coactus, etiam suarum opum faceret jacturam n). Nec defuerunt, qui postquam, ementito puellæ consensu, rescriptum aliquod Imperatoris de connubio ineundo impetraverant, nuptias & ipsi puellæ & parentibus invisas extorquere conati sunt; nec rari exstiterunt magistratus provinciales, qui, potestate sua abusi, virgines viduasque cum magna dote, clientibus suis ducendas, vi judiciorum addixerunt: utrique audaciæ Imperatores legibus severis obviam iverunt o).

Si veri parentes annuissent, multi misis arrhis cum puella ne decem quidem annos nata sponsalia fecerunt; ut hoc forsitan pignore uxorem bene dotatam mature sibi prospicerent p). Si ætas autem puellæ permetteret, quæ duodecennis matura habebatur q), factis coram decem testibus sponsaliis r), dato osculo s), dextris pro more junctis t), nuptiæ intra bien-
nium

n) Hic locus a Chrysostomo vol. 3. p. 218. C. pro concione allatus satis evincit, nonnulla pacta nuptialia, Antiochiæ saltem, has dotis condiciones sanxisse, quamvis cod. Theod. lib. 3. tit. 13. lex. 3. haud eo conspirare videatur.

o) Cod. Theod. lib. 3. tit. 10. lex. 1. tit. 11. lex. 1.

p) Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 6.

q) Cod. Theod. l. c.

r) Ambros. vol. 4. p. 452. G.

s) Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 5.

t) Bingham ant. eccles. vol. 9. lib. 22. cap. 3. §. 6.

nium sequi debebant u); quæ quidem, modo inter pares honestate personas, nulla lege impediens, fieret consortium, consensu mutuo & amicorum fide firmatum, ratæ omnino habebantur v).

De benedictione autem sacerdotali in nuptiis haud omittenda altum in codice Theodosiano silentium observari mireris. Quamvis enim antiquiores Christiani, dum pietatem in omnibus vitæ negotiis exserere studuerint, vota fausta, in coetu fraterno a sacerdote prolata, felicitis ominis causa excipere soliti fuerint x); attamen mos ille, postquam religio Christiana victrix evaserat, in desuetudinem abiisse videtur. Plurimi enim divites solita gaudia, & pompam nuptialem, & festi licentiam, sibi eripi ægre sustinuerunt. Dum igitur procures magna celebritate nuptias conficientes, intromissis thymelicis, sacerdotes y) fugissent; tenuior quisque morem haud sibi ingratum imitari minime cunctatus est. Consuetudo igitur illa ita Antiochiæ invaluerat, ut Chrysostomus, adversus pompam nuptialem concionaturus, veniam sibi deprecaretur z), quod morem & antiquum & vulgarem convellere

u) Gothof. ad Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 4.

v) Cod. Theod. lib. 3. tit. 7. lex. 3.

x) Gothof. ad Cod. Theod. lib. 3. tit. 7. lex. 3. & Bingham ant. eccles. lib. 22. cap. 4. §. 1.

y) Cod. can. Just. can. 158.

z) Chrys. vol. 3. p. 195. B. vol. 4. p. 540. B. vol. 10. p. 104. C.

re auderet: nec minor in nuptiis celebrandis licentia in Africa a), in Italia b), & Constantinopoli c), viguisse videtur d).

Ritus autem nuptiales, quos plurimos antiquitas haud vano consilio excogitaverat, temporis quidem decursu, cum mores immutati priscae originis oblivionem induxerant, in vanos lusus abierunt; attamen facile ferendi, si modo innoxii moram honestatem nulla injuria affecissent.

Die igitur nuptiarum, adventante vespera, viri scenici, mimi, & saltatores una cum saltatricibus e), ingens hominum multitudo mercede conducta, ad aedes sponsae confluit, & lautis epulis plurimoque vino sese ingurgitavit f). Tenebris obortis g), sponsa flammeo velata, solutis crinibus h), domo paterna egrediebatur, & carpento nuptiali impositam i) matrona-

a) Hieron. vol. 1. ep. 130. p. 973. B. Stridor punicae linguae procacia tibi fescennina cantabit.

b) Sidon. Apoll. lib. 1. ep. 5. Claudiani epithal. Honor. v. 285-288.

c) Chrys. vol. 9. p. 322. C.

d) Si mos Antiochiae fuisset peculiaris, haec orator, ad suam severitatem defendendam apprime facientia, haud omisisset.

e) Chrys. vol. 3. p. 196. B. vol. 4. p. 539. C. vol. 11. p. 418. A.

f) Chrys. vol. 4. p. 490. D.

g) Chrys. vol. 10. p. 105. B.

h) Optatus Milevitanus. lib. 6. p. 116. edit. Parisiis 1679.

i) Claud. epithal. Honor. v. 286. Chrys. vol. 3. p. 226. D.

tronarum virginamque chori k) comitabantur. Ipsa mater sponsæ cum pueris patrimis l) multisque aliis m) tædas conjugales prætulisse videtur n). Seqvebatur honoris causa ancillarum virginum tripudiantium & cantilenas canentium domestica cohors o). Scenicorum mimorumque turba in summam effusa licentiam, ut equi hinnit, ut asini calcitravit, mulos & camelos subfiliendo retulit p). Pars ebria multo vino procaces fescenninos q) & hymnos lascivos in honorem Veneris decantavit r). Alii homines fugitivi & verberones, permisis jocis exultantes s), mordacibus

k) Chryf. vol. 11. p. 418. D.

l) Hieron. vol. 2. p. 314. coll. Festus ad voc. patrimus.

m) Chryf. vol. 4. p. 541. E.

n) Claudian. in Rufin. lib. 2. v. 97. de 3 conf. Honorii v. 155.

o) Chryf. vol. 7. p. 497. B. vol. 10. p. 106. C. vol. 11. p. 418. D.

p) Chryf. vol. 9. p. 322. E.

q) Chryf. vol. 10. p. 104 & 106.

r) Chryf. vol. 3. p. 195. D. vol. 11. p. 154. A.

s) Claudiani fescennina in epithal. Honor. v. 129-30. quod quidem carmen in primis versus finem satis ostendit, in nuptiis etiam Imperatorum versus lascivos fuisse decantatos. Add. Sidon. Apollin. lib. 1. ep. 15. "inter scurrilitates histrionum totus actionum seriarum status peregrinatur" de nuptiis Ricimeri. Claudian. nuptias Thetidis describens in epithal. Honorii præfat. v. 9. Terpsichore facilem lascivo pollice movit Barbiton, & molles duxit in antra choros, Carmina nec superis, nec displicuere Tonanti, Cum teneris nossent congrua vita modis. Riturum nuptialem suæ ætatis expressisse videtur.

cibus dieteriis & lascivis salibus, nunc sponsum nunc sponsam, coram omnibus more solito traduentes, impune petierunt t): & certamine quodam petulantiae inito, pro se quisque plurima convicia & verba obscæna ingerendo, cum magna audientium voluptate u) ejusdem certaminis æmulos vincere studuerunt.

Jam ne forte pompa, per plateas ornatas incens v), vicinos somno sopitos falleret; cymbalæ, tibiarum & fistulæ x), cum canticis clamoribusque miscbantur, ut plurimi strepitu excitati, ex cancellis sese inclinantes y) hoc pulchro spectaculo fruerentur. Postquam pompa ad ædes sponsi, vasis aureis, speculis & tapetibus commodato acceptis eleganter admodum ornatas z), tandem pervenerat; sponsus, corona redimitus a), sponsam, a parente aut pronuba cyclade b) ornata sibi traditam, tacitus excepit c), flammeum-

t) Chryf. vol. 3. p. 197. B.

u) Chryf. vol. 4. p. 541. B. vol. 10. p. 101.

v) Pontius Paulinus epithal. Juliani poema 24. v. 31. edit. Muratorii in fol.

x) Chryf. vol. 1. p. 352. C. D. vol. 3. p. 195. vol. 4. p. 490. D. vol. 9. p. 322. D. vol. 11. p. 154. C.

y) Chryf. vol. 10. p. 106. B.

z) Chryf. vol. 4. p. 2. E. vol. 11. p. 422. C.

a) Chryf. vol. 1. p. 352. C. D. Sidon Apoll. lib. 1. ep. 5.
"jam corona sponsus honoratur."

b) Cyclas dicebatur velamen rotundum & circumtextum. vid. Savaio ad Sidon. Apoll. p. 40.

c) Interdum sponsa ante sollemnem deductionem marito tradebatur: ita filia Anthemii Sidon. Apoll. lib. 1. ep. 5.

meumque ab ore trepidæ puellæ sublevavit d). Interea pompa concomitans haud dissolvebatur, sed, sponsa in thalamum abducta, saltatrices & reliqua scenico-
rum caterva in ædes recepta convivas ludendo oblectabat e). Tandem postridie nuptias convivium lauta, repotia dicta, apud novum maritum denuo instaurata f), ex quibus, si honestiores essent nuptiæ, singuli amicorum numisma auro cusum veluti sportulam reportare solebant g).

Ex hac vero nuptiarum celebritate multa & varia castis moribus detrimenta fluxerunt. Virgo tenera procul a virorum consortio in thalamo prius educata, ad sponsum sibi fere ignotum ducenda, magna virorum impudicorum & exultantium corona cingebatur: quid summa licentia gaudio & vino incalescens, virginibus cum pueris permixtis, perpetrare auderet, oculis usurpare coge-
batur; dum mimici interea sales, & turpia cantica, & procaces fescennini undique circumstrepuerunt h), tanto majores aculeos in animo sponsæ relictura, quo magis formulis inauditis castas puellæ aures obtunderent. Interdum pectus
virgi-

d) Claudian. in Imum cons. Stilich. lib. 2. v. 358.

e) Hæc collegi ex Chryf. vol. 11. p. 418. A. & vol. 9. p. 322. C.

f) Symm. lib. 7. ep. 19. & Festus lib. 16. ad vocem repotia.

g) Symm. lib. 4. ep. 55. & Jureti Miscellanea p. 136. Amm. Marcell. lib. 14 cap. 6. p. 21.

h) Chryf. vol. 4. p. 490. E. p. 593. C.

virgineum in hunc vel illum, aut mimorum aut saltatorum, exardescens, aut exorta talis amoris suspicio, conjugium novum labe pessima infecit i). Sæpius adhuc sponsus, saltantis alicujus scenicæ præstigiis captus, in ipsis nuptiis nuptam fastidire dedicit k). Hinc pius ille Chrysostomus pompam nuptialem severissime exagitans, totam rem a diabolo inventam fuisse probabile duxit l). Ex hujus enim concionatoris sententia malus dæmon, postquam animadverterat, quod homines istius ætatis existimarent, ipsam veluti naturam mulieres a ludis spectandis arcuisse, novas insidias pro versutia sua machinatus, omnem theatrorum turpitudinem in gynæcæum hac nuptiarum celebritate invexerat. Nihilominus tamen fecius plurimi antiquam consuetudinem haud esse rescandam dicentes, pulchram sponsæ suæ speciem multis ostentando, gloriolam quandam quæsierunt m); multiqve deductionem sollemnem rem adeo gravem esse crediderunt, ut necesse fuerit lege sanciri, nuptias, pompu & reliqua celebritate destitutas, pro ratis esse habendas n).

Matrimonio igitur his anspeciis inito, vir quidem prudentior in ipsis initiis uxorem, & mariti
reve-

i) Chryf. vol. 10. p. 105. A.

k) Chryf. vol. 3. p. 197. D.

l) Chryf. vol. 11. p. 417. E.

m) Chryf. vol. 10. p. 105. A.

n) Cod. Theod. lib. 3. tit. 7. lex. 3.

reverentia & rerum novitate adhuc timidiusculam, ad nutus suos formare, & veluti ceram mollem fingere aggrediebatur o): hoc enim omisso, mulier fiduciam & dicendi libertatem nacta, omnia domestica, teste Chrysostomo, miscere & confundere solebat p). In primis vero uxor bene dotata marito pauperiori plurimas molestias facescivit. Quotidie enim gravem prodere mentis superbiam q), conjugii pauperiem arroganter objicere, & sumtus facere intolerabiles ex suis se erogare jactans r); ad hæc fervorum contumeliæ, quæ domina præeunte a dicteriis in herum effutiendis haud abstinuerunt s).

Alium discordiæ conjugalis fomitem sterilitas præbuit, quam multi magna cum acerbitate miseris uxoribus in vitium verterunt t). Longe vero sæpius mutua conjugum suspicio, interdum vana, pacem domesticam discordia ferali turbavit. Nunc uxor, forsitan indignata, quod maritus totum diem amicis, sibi

o) Chrys. vol. 11. p. 154. C.

p) Ibid.

q) Chrys. vol. 1. p. 314. D.

r) Chrys. vol. 11. p. 156. E. Hieronymus igitur effatum Theophrasti ad suam ætatem transtulit "pauperem uxorem alere" difficile est, divitem ferre tormentum," adv. Jov. vol. 2. p. 314.

s) Chrys. vol. 7. p. 713. D.

t) Chrys. vol. 4. p. 384. C. p. 706. C.

fibi modo vesperam daret u), acerbius conqvesta est, dicens "quid in foro egisti, cur vicinam aspexisti, "cur cum ancillula es locutus v)." Nunc pulcher uxoris fervus, & puer patrimus, & formosus affecla, & calamistratus procurator, & spado matronis haud ingratus, aut aruspex, aut hariolus, aut gemmarum vestiumque sericarum institor, intromissi, veluti latentes adulteri marito multam bilem moverunt x); & uxor a marito verberata gemitu atque ululatu compita interdum implevit y). Et hæc quidem omnia incerta adhuc suspicione orta sunt. Sin manifestum aliquod uxoris crimen deprehensum fuisset, vir legum severitate adjutus, foeminam sibi olim carissimam, in iudicium adductam neci tradere potuit z), ipse licet multo sibi plura indulgisset immunis ab omni poena futurus a). Qvin adeo lex Constantini in codicem Theodosianum recepta, quam vero Honorius deinceps emollivit, mulieri repudium marito, nisi homicidæ, veneficæ vel sepulchrorum effossori, mittere prohibuit; si uxor ebriosum, aleatorem & mulierosum repudiare ausa fuisset, omni dote multata,

u) Chryf. vol. 11. p. 152. B.

v) Hieron. adv. Jor. vol. 2. p. 314.

x) Ibid.

y) Chryf. vol. 10. p. 238. A.

z) Chryf. vol. 1. p. 314. A.

a) Chryf. vol. 1. p. 314. A. Gothof. ad Cod. Theod. lib. 3. tit. 16. lex. 1. p. 312, col. A.

tata, pro tanta sui confidentia in insulam erat deportanda b).

Quamvis igitur conjux miseranda conjugem amoribus meretriciis, quæ plurimis nullo modo illicitæ viderentur c), æstuarè animadverteret; attamen tacendo plerumque contabuit, metuens, ne audax foemina, quæ maritum præstigiis fascinaverat d), incantamenti & venenis mortem sibi immitteret ærumnosam e). Nec non ipsos maritos haud numero paucos philtrea, a meretricibus nimis sollicitis mixta, aut vitæ luce, aut rationis usu spoliaverunt f). Status denique domesticus plurimum Veneri lascivæ fomitem non potuit non præbere. Cuivis enim paululum pecunioso toti ancillarum greges domi prostabant, qui hero flagitanti nihil facile denegassent: unde omnem Salviano fidem vix detrectare licebit, qui omnes patresfamilias vaga Venere furentes, & in Aquitania, & in Hispania, & suo quidem iudicio

G 2

ubivis

b) Cod. Theod. l. c.

c) Chrys. vol. 3. p. 198. vol. 9. p. 699. D. Salvian. lib. 7. p. 153.

d) Chrys. vol. 8. p. 470. illam describit servitutem, in quam meretrices amatores suos redegerant "si illa convitietur, "si in faciem conspuat, illi se rosis aspergi putant," p. 471. B. "si meretricis ancillulam viderint amatores, barbaram licet, in medio foro stantes, blando sermone & "vultu hilari diutius alloquuntur."

e) Chrys. vol. 1. p. 314. vol. 9. p. 699. D.

f) Chrys. vol. 3. p. 201. B.

ubivis terrarum, tanquam ancillarum maritos coloribus depinxit teterrimis g). Si vero materfamilias, quamvis marito carens sui juris esset, servum e multis unum liberaliter forte educatum deperiens, eundem matrimonio sibi jungere sustinuisset; lex Constantini in codicem Theodosianum recepta, intemperate forsan nobilitatis propagini consulens h), ipsam capitali quidem sententia, amatorem autem ignibus comburendum, damnavit i). Deinceps igitur matronæ tali flamma exardescentes, servis libertate demum donatis nubendo, minas edicti gravissimas effugere conatæ sunt; donec novella Anthemii Augusti etiam hoc ultimum refugium ipsis abstulerit k).

Cum tanta igitur incommoda jugum matrimoniale mole sua gravare viderentur; multi l) aliā quādam ratione consortio muliebri gaudere conati sunt. Virgines enim Deo dicatas sollerter investigantes, si forte illarum pulchram, nec re familiari omnino destitutam reperissent m); hanc verbis delinitam domum ducentes ad extremam usque senectutem thalamis inclusam secum retinuerunt n). Hoc autem vel
illo

g) Salvian. de gub. p. 153-157.

h) Hanc rationem diserte affert novella Anthemii.

i) Cod. Theod. lib. 9. tit. 9. lex. 1.

k) Novella Anthemii tit. 1. ad calcem Cod. Theod. vol. 1.

l) Chrys. vol. 1. p. 228. D.

m) Ibid. E.

n) Ibid. B.

illo criminante, quod libidinis causa ita egissent, rem veluti indignissimam cohorrescentes, clamitabant, "se illas omnino incorruptas fervare o); pietate enim "ratos illis miseris opem tulisse, ne impii sycophan- "tæ omni auxilio destitutas p) impune vexarent; eas "porro domos suas familiamque regere g), & sibi "ipsis veluti famulas ministrare." Hæc vero omnia Chrysostomus vana & futilia esse pronuntiavit. Postquam enim ipse virgines adspexerat subintroductas, formæ venustate pulcherrimas, & simpliciore quodam vestimentorum cultu mirifice placentes r), hanc formæ pulchritudinem, quæ nullo puerperio delibata ad annum usque quadragesimum nitere solebat, & dulcia cum virginibus colloquia, tanquam latentes hujus societatis causas se detexisse, nullus amplius dubitavit s). Vir autem abstinentiam professus teneræ puellæ consuetudine ita delectabatur, ut omnem ætatem in thalamo virgineo consumferit: unde hospes ædes intrans calceos muliebres suspensos, & cingula, & mitras, & calathiscos, & reliqua instrumenta foeminea hinc illinc per domum coelibis sparsa miraretur t). Si autem vir divitiis aflueret, multa & varia

o) Ibid.

p) Chryf. vol. I. p. 238. D. E.

q) Ibid. p. 240. E.

r) Chryf. vol. II. p. 591. D. E.

s) Chryf. vol. I. p. 228.

t) Ibid. p. 242. A.

varia negotia in usus virginis suscipienda, quæ summo se obsequio coli animadvertens, mox hæc, mox illa imperare haud verebatur u); vir autem maximas virgini imperanti gratias agens, ipse vasa muliebria argentariis afferre; subinde num speculum dominæ præparatum esset, num cadum absolvisset, num reddidisset lecythum, rogare, hinc iterum ad ungventarium currere de aromatibus dominæ collocuturus, ab ungventario ad vendentem lintea, ab illa ad aulæorum textorem, & ita impransus ad vesperam usque, officinis affixus perseverare v). Si quædam neglexisset, aut ancillis pensa distribuisset socordius, ipsum virgo convitiabatur, quæ igitur servitiis, si displicuissent, multo minus indulgit; servuli vero verberibus male affecti, virginem dominam obtrectando gratam ultionem quæsierunt x). Quando autem virgines subintroductæ ecclesiam peterent, viri cohabitantes ante foras sacrarum ædium eas hoc obsequio delinitas exceperunt, & veluti vitæ focias coram omnibus ostentando gloriam quæsisissent, eunuchorum munere functi obvios submoverunt y).

Ex hac igitur consuetudine plurima castis moribus detrimenta fluxisse, sponre intelligitur. Quamvis vero nihil libidinosum admitteretur, hoc tamen

viris

u) Ibid. B.

v) Chrys. vol. 1. p. 242. B. C.

x) Ibid.

y) Ibid. p. 243. A.

viris illo commercio fruentibus accidisse Chryso-
 mus annotavit; quod scilicet viri perpetua cum vir-
 ginibus confabulatione emolliti, circulatores fordi-
 dique evaserint, & lingua loqvacitate muliebri infecta,
 de staminibus & lanis continuo differuerint z). Ipsas
 quoque virgines hoc consortio in pejus fuisse mutatas
 idem contendit: "quamvis enim foeminæ ita essent
 "comparatæ, ut quosvis obvios studiosissime venan-
 "res, tantummodo cultores sibi deditos arroganter
 "contemserint; attamen virgines subintroductas orna-
 "rum adhibuisse ambitiosum, & incesum mollem, &
 "plurimas toto die nugas fudisse, ut viros, quos
 "clam irriferint, in servitute sibi commoda contine-
 "rent a)."

Ex alia parte complures foeminæ regulares dictæ,
 quæ virginitatem, five nuptias fastidiverint vulgares,
 five gloriam inanem quæsierint, sponte elegerant,
 viros sibi haud cognatos in ædes suas receperunt b).
 Multæ quoque matronæ, conjugio junctæ, maritos
 suos, nullo impediante, sub specie continentiae de-
 feruerunt; ut consuetudine hominum fortis vilissimæ
 aut servulorum libere fruerentur c). Vir igitur co-
 habitans toto die virgini lanas facienti assedit, nocte
 in cubiculo decubuit, quod paries intergerinus a tha-
 lamo

z) Chryf. vol. 1. p. 244. D.

a) Ibid. p. 245. A.

b) Ibid. p. 250. E.

c) Hieron. ep. 128. p. 959. A.

lamo virginali sejnxit. Sæpe itaqve nocte media cum preces more monachorum fundendæ fuissent, aut hic aut illa surgens ad alterum confabulandi gratia transiit: sæpe si dolor subitus virginem forte invassisset, ancillis tardius accurrentibus, mox præsto erat contubernalis, & inter ancillas parum vestitas sollicitus decucurrit d). Virgo autem illum hæc omnia propter timorem Dei sustinere dictitans, ut omnem suspicionis ansam præcideret, obstetrices, quæ ædes suas frequentarent, mercede conduxit; quarum deinceps testimonio se æstimationi suæ satis superqve confuisse credidit e).

Interea virgines hoc contubernium, nec crebris jurgiis, nec frequenti zelotypia destitutum, tantopere amantes f); summo aliis quoque viris placendi studio mundum muliebre licet simpliciore diligenter admodum conquisiverunt. Omnem igitur auri ornatum ceu impium fugientes, tortis crinibus tanquam indecoris damnatis, veste induebantur admodum cærulea, quam zona cum multa accurarione ita ad pectus constrinxit, ut nec nimium inflata turgeret, nec in tenuitatem contracta turpiter hiaret, sed medium obtinens plurimis in sinu rugis gratum aspectum præberet.

d) Chryf. vol. I. p. 264. aliquis nostratium caput ancillarum apertum & manus nudas veluti visu indecoras in hac Chrysofomi descriptione commemorari miraretur.

e) Ibid. p. 251.

f) Ibid. p. 265. B.

beret. Dein faciei diligentissime ablutæ velamen a fronte obtendit, ejus candorem palliolum nigrius superne impositum adhuc gratiorem reddere videbatur; hujus vero grandioris pallioli lacinia ita virginali industria fuerant compositæ, ut a tergo volitantes, elegans pectorale & cinguli concinnitatem prætereuntium admirationi patentia sponte reliquerint. Manicæ præterea manus tragoedarum more tam concinne texerunt, ut fere innatæ viderentur. Denique calcei præacuti nigro colore fulgentes pedes virgineos condecoraverunt g).

C A P . V .

De rebus domesticis, vestitu & ædificiis.

Omnes rei domesticæ & familiæ gubernandæ cura uxori semper incubuit a), quam ipse maritus dominam compellavit b). Quo vero numerosius servitorum examen, quo plura in usus domesticos domi famulitii opera confecta fuerunt, tanto gravius hoc negotium ea ætate existisse videtur. Divites enim
maximos

g) Chrys. vol. 11. p. 591. D. E. 592. A.

a) Chrys. vol. 1. p. 354. E.

b) Hieron. vol. 2. p. 314.

maximos barbarorum greges c) bello captos, singulis, num sibi hero fervire vellent, pro more interrogatis d), a militibus emere consueverunt. Postquam emptis mancipiis nomina nova imposuerant e), aut iis veluti fabricensibus ad varia opera usi sunt, aut diligenter auro ornatos f), luxuriæ & superbiæ ministros g) adhibuerunt: nec facile domum quantumcunque felicem reperire licuit, cui non adessent amphorarius, furnarius & mensæ structor, omnes e gente Schytica, præter pedissequos, qui lectulos plicatiles, requiem domino iter facienti præbituros, succollarent h).

Materfamilias igitur follers & frugi barbararum puellarum examina nuper emta ad lanificium & alia ministeria magno cum labore erudivit i): eorum præterea fumens, & telæ intenta, ancillis nentibus pensa distribuit k): in culina quoque desudans, inter crebra convivia coquos & mensæ structores imperio rexit l); &

c) Chrysf. vol. 4. p. 376. E. commemorantur mancipiorum greges, Chrysf. vol. 7. p. 633. C. Homo dives duo aut tria millia servitiorum interdum alebat.

d) Chrysf. vol. 2. p. 242. D.

e) Ibid. vol. 3. p. 121. A.

f) Chrysf. vol. 8. p. 157. C. vol. 9. p. 626. C.

g) Chrysf. vol. 5. p. 521.

h) Synes. de regno p. 23. D.

i) Chrysf. vol. 1. p. 242. C.

k) Chrysf. vol. 3. p. 217. A.

l) Chrysf. vol. 1. p. 242. B. Quomodo materfamilias unguenta

& penuaria opum & vestium tanto magis referta, quo minor opportunitas talia coemendi adesset, perpetua custodia a servulorum rapacitate servavit m). In servorum quidem ministerio adhibendo matrona, ne suspicionem conjugis excitaret, paullo cautior esse solebat n); in servas vero magnam potestatem exercuit. Mulier igitur iracundior miseras ancillas ita saepius vexavit, ut, aedibus forte in angiportu sitis, praetereuntes clamantem dominam & ancillam ejulantem coram audiverint; quin eo usque dominae furor grassatus est, ut, nudis puellis inter convicia plurima ad lecticam alligatis, maritum arcesiverit, quo veluti lictore plagas incutiendas curaret: dein puellae dominam ad balnea secutae vibices crudelitatem herilem coram omnibus fecere testatam o).

Præter hæc negotia domestica matrona, aut passeris magno studio alendo, aut aves loqui docendo p), aut pavonum cura q) tempus terere studuit; quod quidem foemina domi ut plurimum remanens r),
semper

confecerit, copiose describitur Chryf. vol. 1. p. 142. A. attamen adfuerunt officinae unguentariae Chryf. vol. 8. p. 313. C.

m) Chryf. vol. 1. p. 242. vol. 3. p. 217. E.

n) Chryf. vol. 11. p. 152. C.

o) Chryf. vol. 11. p. 112. E. p. 113. A. aliud saevitiae documentum narratur ibid. p. 114. B. C.

p) Chryf. vol. 9. p. 266. B.

q) Chryf. vol. 2. p. 121. C.

r) Chryf. vol. 4. 352. A. vol. 8. p. 365. D.

semper a theatris s), sæpius a conviviiis abacta, in gynæceo aut triclinio matronali a viri mansione in Occidente t) æque ac in Oriente sejuncto, haud parum solitaria degisse videtur. Nihilominus tamen, si foras prodirent, sumtuosissimum mundum muliebrem ostentandi ardor nondum in illis deferbuerat.

Hinc igitur matronæ ditiores crinem diligenter exornantes, capillis adulterinis verticem struxerunt turritum, cujus præalta compages acubus aureis retinebatur u). Aliæ cæsariem, quam flavo colore tinxerant, trans linum tenuissimum facile pelluentem ita velo aliqua ex parte texerunt, ut obviam factis & labor & diligentia hic consumpta facile apparuerit v). His mitra plurimis rugis artificiosa capitis tegumentum

s) Chrys. vol. 4. p. 729. A. vol. 11. p. 417. E. attamen hoc forsitan ad partem imperii orientalem restringendum, siquidem Ammianus Marcell. lib. 28. cap. 4. vol. 2. p. 159. matronas Romæ spectaculis assidentes commemorare videtur.

t) Sidon. Apoll. lib. 2. ep. 2. & not. Savar. p. 114. edit. Parisiis 1609.

u) Hieron. vol. 1. ep. 130. p. 978. B. Chrys. vol. 4. p. 381. A. Pontius Paulinus poema 24. epithal. Juliani edit. Marat. v. 79. inpr. v. 85-87. monet foeminam, ut nimium in vestibus cultum fugiat.

Nec implexarum strue tormentoque comarum
Turritum sedebas ædificata caput.

Claudian, in epithal. Honorii acus commemorat. v. 284.
Greg. Naz. vol. 2. p. 1536. adv. mulieres.

v) Greg. Naz. l. c. p. 1526. Pont. Paulin. l. c. v. 63.

rum præbuit x): illis coma, tegumento remoto, aut auro structa, aut omnino soluta, hinc illinc pendens, ventis agitata circa humeros subsultavit y). Imas quoque auriculas perforantes inaures pro more appendebant, auro & margaritis tam pretiosas, ut sanctus Chrysostomus mille pauperum alimenta in singulis auribus suspensa esse, ira percitus clamitaret z). Orbes præterea oculorum stibio dilatare consueverunt, ut pulchrius niterent a). Nec faciem suam herbis, aut nitro, aut remediis similibus diligenter expoluisse satis ducentes b), triplici artificio usi c), nigro quidem pigmento supercilia & palpebras d), rubro genas e), albo reliquam faciei partem una cum collo consuetudine omnibus, ut videtur, communi illeverunt; cujus moris fuerunt tenacissimæ, quamvis concionatores & patres ecclesiæ omnem contra moverint lapidem. Ita enim Chrysostomus pro concione loquens mulieres exagitavit, quæ quasi lutum statuæ aureæ illinentes, terram partim rubicundam, partim candi-

x) Hieron. ep. 54. p. 284. A.

y) Greg. Naz. l. c.

z) Chrys. vol. 7. p. 836. E. enfr. id. vol. 4. p. 381. B. vol. 2. p. 241. B. p. 242. C. Greg. Naz. lib. cit. p. 1531. D.

a) Hieron. vol. 1. ep. 54. p. 284. A.

b) Athanas. de virgin. edit. Parisiis 1698. vol. 2. p. 116. D.
Hieron. ep. 130. p. 978. B. p. 988. E.

c) Basilius Mag. ex edit. Bened. vol. 1. p. 407. B.

d) Greg. Naz. l. c. Chrys. vol. 11. p. 590. C.

e) Hieron. ep. 130. p. 978. B.

candidam sibi ipsi inferrent f); & labia foeminarum fuco rubentia ori ursæ cruentatæ similia, supercilia atra quasi ex ollæ fuligine fordida, genas veluti sepulcrorum parietes illitas describendo, frustra defudavit g). Ita Hieronymus, ut coeteros h) omittam, sacro fervore ardens dixit: "Quid faciat in facie Christianæ purpurissa & cerussa? Quomodo flere potest pro peccatis, quæ lacrymis cutem nudat, & fulcos ducit in facie? Qua fiducia erigit ad coelum vultus, quos conditor non agnoscit i)?" Paullo vero solertius rem Chrysostomus peragendam aggressus, maritis consilia laud inepta, quibus uxores ad pigmenta abjicienda pellicerent, pro concione loquens, orationibus suis suppeditavit k). Svasit igitur, ut uxores admonituri viam pedetentim carperent, ne convitia temere effutiendo, & tormenta tartari iis quotidie minando, operam & oleam perderent: sed primum quidem alias foeminas ob pigmentorum usum vituperarent; dein hoc quidem ornamenti genus sibi omnino displicere assererent, tum illas fuco carentes multo sibi gratiores futuras, nec se solos ita sentire, sed mulierem iudicio omnium faciem suam fricando & illinendo pulchritudinis suæ jacturam facere contendere.

f) Chrys. vol. II. p. 571. F.

g) Chrys. vol. 7. p. 355. A. vol. 3. p. 176. D.

h) v. c. Greg. Naz. l. c. & Pontius Paulinus lib. cit. v. 63-64.

i) Hieron. vol. 1. ep. 54. p. 284. B.

k) Chrys. vol. 7. p. 354. A. seqv.

tenderent; hæc sæpius ingerendo, hæc identidem auri-
bus infusurrando, pertinaciam uxoris forsitan aliquan-
do victuros.

Mulieres vero istius ætatis nullam facile rem,
qua formæ venustatem adderent, cum fastidio excepe-
runt; ut adeo nonnullæ ligna aliasque res ab esu alie-
nas manducaverint, ut salivam his eliciendo os redde-
rent vegetius l). Nec reliquæ partes corporis ornatu
suo caruerunt. Collum nobilis foeminæ monile au-
reum gemmis distinctum m), aut catena, auro in
virgulta lentefcente, multis orbibus contexta, quæ
murenula dicebatur, ambire solebant n). Aureæ
quoque catenæ manus pedesque circumdederunt o);
digiti ita annulis aureis erant onusti, ut eos Chryso-
stomus deauratos vocaret p); & totum corpus, largis
unguentis delibutum, fragrantiam pretiosissimam spi-
ravit q).

Nec

l) Greg. Naz. lib. cit. vol. 2. p. 1531.

m) Chryf. vol. 2. p. 241. E.

n) Hieron. ep. 24. p. 127. C.

o) Greg. Naz. l. c. Basil. Magnus vol. 2. p. 55. D. Chryf.
vol. 8. p. 367. B. C.

p) Chryf. vol. 5. p. 512. D. p. 513. D.

q) Greg. Naz. l. c. Mulieres unguento barbarico veluti oleo ex
foro allato utebantur Bas. Magn. vol. 2. p. 55. B. Pont.
Paulin. lib. cit. 83.

Tunc neque odoratis vaga vestibis atque capillis
Naribus agnosci quæ, gradiare velis.

Nec minor vestimentorum cultus, quem quidem leges imperatorum, si edicta de usu prohibito vestium purpura infucata tinctarum r) & Paragaudarum auratarum excipias s), nullæ coercuisse videntur. Si igitur foemina nobilis per plateas incederet, vestes sericas subtilissimæ texturæ varietate artem pictoriam e mentitas t) gerere solebat u); ita ut pueri obviam illis facti, magna corona attoniti cinxerint, & intextas vestibus figuras admirati, nunc leones, urfos & pantheros, nunc silvas & viros per saltus venantes, multifariam denique rerum locorumque imitationem digitis monstraverint. In vestibus vero matronarum, quæ sese religiosiores profitebantur, Christum cum discipulis depictum & varia miracula patrantem cernere licuit: & nuptias forte Galilææ cum hydriis, & paralyticum lectum suum auferentem, omnia variis coloribus intexta gestantes, se pio indui amictu crediderunt, quamvis concionatores monerent, melius esse coecum viventem beneficiis solari, quam vestibus circumferre depictum v). Aliæ vestibus aut
totis

r) Cod. Theod. lib. 10. tit. 21. lex. 3.

s) l. c. lex. 1 - 2.

t) Hæc vestimenta dicebantur serica sigillata. Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. lex. 11. & Gothof. ad loc.

u) Plurima de vestium versicolorum ante Constantini ætatem usu Spanheim eruditissime differuit in annotat. 546-947. ad Jul. Cæsares, versionem Gallicam.

v) Asterii homil. in div. & Laz. p. 3. edit. Combefisii Parisiis 1648. ibid. p. 6. Chryf. vol. 4. p. 381. A.

totis aureis, aut sericis auro permixtis amictæ x), & balnea & ecclesias petierunt y). Hanc vero luxuriam reprehendenti in promptu erat responsio, aurea non consumi; quamvis hujusmodi rerum peritiores assérerent, & aurum, & lapides in balneis alibiqve multum de pretio perdere z); multæqve foeminæ, aut summa sua incuria, aut furantium foeminarum arte spoliata a), pretiosissimi mundi muliebris jacturam, domum reversæ, deploraverint. Commemorantur quoque vestes sericæ, aut nudæ, aut coloribus variegatæ, crustæ, in quibus color purpureus cum alio erat permixtus, & scutulatæ, crebris quadris aut orbiculis distinctæ b), tanquam pretiosiora vestimentorum genera. Calceamentorum denique curam haud exiguam gesserunt c), ut gratus nitor, & opera acupicta d), perfringerent oculos, & calceoli ob solem subere suppactam eleganter striderent e). Hujus omnis

x) Chryf. vol. 3. p. 400. B. vol. 4. p. 152. B. Foeminis divitiis communis erat hæc luxuria Chryf. vol. 12. p. 266. C.

y) Chryf. vol. 7. p. 835. C. p. 837. D. vol. 11. p. 279. A.

z) Chryf. vol. 11. p. 279. A.

a) Chryf. vol. 1. p. 319. E.

b) Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. lex. 11. & Gothof. ad locum.

c) Chryf. vol. 11. p. 591. C.

d) Chryf. vol. 7. p. 510. C. calcei acupicti muliebres dicuntur.

e) Hieron. ep. 54. p. 284. A.

nis mundi muliebris vim varia adhuc artis lenocinia magnopere auxisse, patres ecclesiæ, asperiores boni honestique iudices, acerbè conqvesti sunt; & vocem foeminarum fractam, enervatam f) & confictam, aspectum lubricum nutibus loquentem, summum in vestitu componendo & zona cingenda artem, delicatum denique incesum ad nutus histrionis magistri compositum, tanquam artes ad viros venandos excogitatas concionando scribendoque notaverunt g).

Tandem matronæ generosæ summum erat votorum mulis albis in foro circumvehi h), hoc imprimis fastigio præ aliis eminere cupiit, hoc efflagitando mariti aures quotidie obtudit i); nec illi somnolentiam, si forte rem familiarem minus æquam obtenderet, exprobrare cessavit, fortem vicinæ laudans, quæ conjugem magis strenuum nacta, proprio jam gauderet carpento k). Hoc vero impetrato, mulier mentem ad fræna deaurata mox adjicere l), de aulæis, lignisque

f) Chryf. vol. 3. p. 565. E. Hieron. ep. 22. p. 112. C.
 "Mulieres nunc strictis dentibus, nunc labiis dissolutis
 "lingvam balbutientem in dimidiata verba moderantur,
 "rusticum omne putantes, quod nascitur."

g) Hieron. vol. 4. in Es. 3. p. 60. B. C. Cyrillus Hierosolymitanus edit. Toutee p. 181. A. Chryf. vol. 1. p. 565. E. vol. 11. p. 591. C.

h) Chryf. vol. 1. p. 322.

i) Chryf. vol. 3. p. 176. D.

k) Chryf. vol. 11. p. 153. A.

l) Chryf. vol. 3. p. 176. D.

que vehiculi, ipsisque mulis plurimo auro exornandis agere m), & eunuchorum obsequium & concomitantes ancillarum greges postulare n). Hisce vero rebus semel assuetæ nunquam deinceps, nisi esseda concomitatusque præsto essent, plateam transire potuerunt o). Talem matronæ romanæ pompam Ammianus Marcellinus describens "domesticorum agmen" "exercitus cujusdam speciem referre" ait. "Procuratores familiæ præpositos, virgis insignes, famulitium" "suspensum follicite digerere, juxta frontem vehiculi" "omne ministerium textrinum collocare, huic atratum coqvinae adjungere, dein promiscue servitium" "sequi cum plebejis otiosis de vicinitate conjunctis," "ultimum locum multitudinem spadonum obtinere" "obluridam, & distorta lineamentorum compage deformem p)." Talem vero jactantiam muliebrem, in ecclesiis q) foro r) & balneis eminentem, plurima invidia pone secuta: hinc porro discordia conjugum, neglectus liberorum, & præceps rei familiaris ruina, dum uxor aurum, quo maritus negotiaretur, ostentando consumeret s); ipse vero maritus, ornatu uxorio

H 2

rio

m) Chryf. vol. 11. p. 279. A.

n) Chryf. vol. 3. p. 176. D.

o) Chryf. vol. 1. p. 322.

p) Amm. Marcell. lib. 14. cap. 6. vol. 1. p. 20 edit. Bip.

q) Chryf. vol. 11. p. 527. A.

r) Chryf. vol. 11. p. 403. E.

s) Chryf. vol. 8. p. 367. B. C. vol. 11. p. 279. B. Bas.

Magn. vol. 2. p. 55. C.

rio stulte superbiens, mulierem ad maiorem luxuriam interdum stimularet t).

Verum enim vero pestis luxuriæ mulieres nequamquam solas tabe sua infecerat; nam viros etiam occupans tanto perniciosius grassata est, quanto plura ambitu suo complectebatur. Vestes quidem sericæ u), & ungventorum frangrantia v), & amictus inauratus x) viris foeminisque communia fuere. Sæpe viri quoque optimates vestibus sigillatis præ hominibus plebejis eminuerunt y); sæpe etiam illos cum aureo ornatu in ecclesiis sedentes concionatorum voces asperrime increpuerunt. Nonnulli præterea stola induti, quæ binis ternisve tunicis superinducta ad malleolos usque deflueret, aurum in capite, aurum in calceis gestaverunt z). Adolescentes vero delicatuli, si forte fulgentes calceolos, in quibus fila serica assuta hederæ speciem effinxissent, nacti fuissent, se gloriam solidam affecutos opinati sunt a).

Multo

t) Chrysf. vol. 11. p. 102. A.

u) Chrysf. vol. 1. p. 12. B. vol. 9. p. 61. C.

v) Chrysf. vol. 1. p. 718. D. vol. 2. p. 686. C. vol. 5. p. 514. A.

x) Chrysf. vol. 5. p. 521. C.

y) Asterius hom. in div. & Laz. p. 3. conspirat cum eo
Ammian. Marcell. lib. 14. cap. 6. p. 18.

z) Chrysf. vol. 9. p. 61. C. vol. 5. p. 521. C. vol. 11. p. 278. C.

a) Chrysf. vol. 7. p. 510.

Multo igitur minus vehiculorum luxuria viros moderatiores experta est; sed illis plurimi & equi & muli aderant, auro sponforum instar, ut ait Basiliius b), ornati; currus porro haud pauci, præalti c), laminis argenteis obducti d); & eqvo aut curru vectos e) maximæ famulorum catervæ hinc illinc comitantes, homines e plebe obviam factos superbe abegerunt f). Verum enimvero viri sumtus multo adhuc plures, ut divitias ostentarent, excogitaverant. Hic onagros, urfos & varia ferarum genera pavit g), ille canes permultos venatorios aluit h); fatuos, nannas aliaque hominum monstra alius voluptatis causa undique conquisivit i); nonnulli, ut stomachans refert Chrysostomus, veris hominibus contemptis, aurum immensum impenderunt, ut homines lapideos (statuas marmoreas) nanciscerentur k); omnes vero in ædibus suis splendide exornandis & supellectili comparanda

b) Bas. Magn. vol. 2. p. 53. D. cnfr. Chryf. vol. 1. p. 702. B. vol. 5. p. 514. A. vol. 8. p. 157. C. Chryf. 3. p. 446. D.

c) Amm. Marcell. lib. 14. cap. 6. p. 18.

d) Chryf. vol. 9. p. 626. C.

e) Chryf. vol. 1. p. 28. p. 72.

f) Chryf. vol. 5. p. 520. D. Amm. Marcell. lib. 28. cap. 4. p. 153.

g) Chryf. vol. 8. p. 282. B.

h) Chryf. vol. 8. p. 487. C.

i) Chryf. vol. 11. p. 565. E.

k) Chryf. vol. 8. p. 487. C.

paranda pretiosissima ingentem consumserunt pecuniam. Nec aliquis paullo ditior vitam satis commodam agere existimabatur, nisi domum possideret opere musivo auroque exornatam, & ita ad anni tempestates compositam, ut pars ædium hiberna calorem, pars æstiva frigus ipso situ suppeditaret l).

Domum m) igitur cujusdam ex optimatibus, in trium quatuorve tabulatorum altitudinem exstructam n), peregrinus quidam forte ingrediens, jam in ipso limine spatiosi vestibuli operum admiratione percellebatur. Præaltæ cernebantur columnæ o) marmoreæ, longo ordine dispositæ, quibus aureæ plerumque

l) Asterius Homil. in div. & Laz. p. 7. C. Multi Antiochenes domos decem vel viginti & balnea totidem possidebant. Chrys. vol. 7. p. 633. C.

m) Ad totum hunc locum de luxuria in ædificiis exornandis conferatur imprimis Greg. Nysf. oper. Parisiis 1615. p. 399. A. seqv.

n) De Antiochia Chrys. vol. 7. p. 533. D. Quod ædificia Romæ ad miram altitudinem fuerint exstructa, vel ex Strabone patet de situ orbis lib. 5, qui edictum refert Augusti, ne quæ domus ultra 70. pedes assurgeret. Plura testimonia ea de re collegit Hume essais vol. 2. not. 241. edit. Lond. 1770. Jure vero idem contendere videtur, paucas domus in tantam altitudinem crevisse. De Constantinopoli Claud. in Ruf. lib. 2. v. 135. "Quid pro-latæ juvant ad sidera moles". Præterea Constantinus in nova urbe condenda splendorem Romæ veteris in omnibus rebus assequi conatus est.

o) Chrys. vol. 5. p. 516. C.

que capitellæ p), idemque metallum totas interdum operuit q). Parietes crustis marmoreis splendebant r); hic lapis Lacedæmonius, Thessalus & Carystius, illic marmora Niliaca & Numidica una cum petra Phrygia, qui candorem purpura temperaverat, oculos avidos oblectabant, florida vero pictura, quidquid parietum non erat incrustatum, diligenter exornaverat s). Passim quoque ornamenta eburnea t) eminuerunt, & si quid cælaturæ adesset, aut aurum illitum u), aut argentum clavis affixum, artis vim pretio auxerat. Inde hospes dominum petens, qui tabulatum secundum occupasse videtur v), per atria vadit columnis purpureis effulta x), infra pavimentum tessellatum y), supra tectum deauratum z) oculis attonitis perlustrans. Alia dein tectorum miracula rerum novitate festinantem quamvis remorabantur: nunc enim ligna cedrina

in

p) Chrys. ibid. vol. 9. p. 539. B.

q) Chrys. vol. 7. p. 796. C.

r) Chrys. vol. 2. p. 27. E. vol. 5. p. 516. C. Amm. Marcell. lib. 28. cap. 4. vol. 2. p. 154.

s) Bas. Magn. vol. 2. p. 54. A. Chrys. vol. 2. p. 657. B. p. 716. B.

t) Hieron. in Es. 24. vol. 4.

u) Chrys. vol. 2. p. 294. B. "trabes deauratæ" vol. 11. p. 279. E. "aurum muris inspersum."

v) Hoc elici posse videtur ex Chrys. vol. 5. p. 515. E. vol. 4. p. 669. B. vol. 9. p. 343. D.

x) Claudian. in Ruf. lib. 2. v. 135.

y) Bas. Magn. vol. 2. p. 54. A. Chrys. vol. 2. p. 657. B.

z) Basil. ibid. Chrys. vol. 1. p. 88. A. vol. 12. p. 326. C.

in ramos, folia & fructus subtilissime exsecta, speciem silvæ maternæ referre visa sunt, & aurum in membranas aërias dissectum pretioso suo tegumento omnia obduxerat; nunc arbores opacæ inter laquearia inclusæ in ipsa hieme umbram æstivam & vernulum avium concentum advenæ, delicias domini miranti, præbuerunt a). Ad hæc pulchræ accesserunt fenestræ b), in quibus vitri puritas coloribus fucata divites talium rerum studiosos nova inventione deliniverat.

Statuæ in omnibus ædium angulis collocatæ, Deorum nempe Dearumque simulacra c) aut ære fusa aut lapide excisa, non minus ac picturæ pulchritudinem nudæ formæ imitatæ, mentes pias sacra indignatione compleverunt. Porticus vero, quæ Numidicis, Thessalicis aut Ægineticis columnis innixa circa ædes cucurrit, tot sæpius jugera ambitu complexa est, ut illarum mensuram si in agris consul priscæ Romæ possedisset, amisisset etiam post dictaturam paupertatis gloriam d). Aliæ ædes ad deambulandum

a) Rutilii Numati itinerarium, ex computatione Scaligeri an. 416. susceptum lib. I. v. III.

b) Chryf. vol. 5. p. 517. A. cnfr. Chryf. vol. 10. p. 92. A.

c) Chryf. vol. 11. p. 279. C.

d) Amm. Marcell. lib. 23. cap. 4. vol. 2. p. 291. edit. Bip. — Photius in bibliotheca ex fragmento Olympiodori p. 198. edit. Rothomagi 1653. refert de statu urbis Romæ cum a Gothis vastaretur "e magnis domibus quam-
"que

landum e), aliæ ad cursum, aliæ forsitan ad ludos pilæ exercendos exstruebantur f); nunc largæ piscinæ g) & lavacra inprimis spatiosa, quæ quidem multi divites, quamvis in balneis publicis lavarentur h), maximis sumtibus in ædibus urbanis æque ac in villis suis i) splendidissima ædificaverant. Ne igitur divitiarum ostentatio, merces ingentium sumtuum plerisque dulcissima, maxima ex parte periret, si crustæ marmoris pretiosissimi, & opera musiva k), & picturæ venustates, dubia tantummodo luce conspicerentur, diem, quam quidem majores per rimas angustas vix admiserant, nunc plurimam fenestris amplissimis receperunt l). Jam igitur amicis pavimentum tessellatum admirari licuit, & picturas parietum oculis avidis devorare, in quibus peritus artifex

"qve omnia intra se habere, quæcunque mediocris etiam
 "urbs habere posset, hippodromum, fora, delubra, fontes, varia balnea." Hinc scriptorem exclamasse: *Εἰς
 δόμοσ αὖτις πελῆι, πόλις ἀστρα μυρία τεύχει.*

e) Chrys. vol. 4. p. 457. D.

f) Sidon. Apoll. lib. 2. ep. 9.

g) Ibid. lib. 2. ep. 2.

h) Amm. Marcell. lib. 28. cap. 4. vol. 2. p. 153. edit. Bip. etiam Gallorum optimatum, quos commemorat Sidon lib. 2. ep. 9. "balneas habebat uterque in opere in usu neuter."

i) Basil. Magn. vol. 2. p. 53. E.

k) Symm. lib. 6. ep. 49.

l) Sidon. Apoll. lib. 2. ep. 2.

tifex aut historias depinxerat obscænas, summa corporum nuditate prostantes, aut histriones vestitu & vultibus ridiculos pigmentis multicoloribus variegarat, aut lubricos efformaverat palæstritas his nexibus involutos, quos casta gymnasiarchorum virga confestim dissolvisset m).

Ædibus hunc in modum exornatis de supellectili & multa & pretiosa comparanda proxima domini cura versabatur. Ut de omni conviviorum apparatu taceamus, candelabra aurea lucem fundebant n), pavimentum tapetibus stratum o) nec divites stragulis pretiosissimis carere iustinuerunt, quibus imas fedes ac scamna, lectos, thoros, januas, omnia deneque svadente luxuria veluti vestirentur p). Sordebant adeo nonnullis lecti eburnei q) & laminis aureis obducti r), dum etiam argento solido conficerentur s), aut argento nexi auro simul fulgerent t). Plurima quoque instrumenta, quæ ratio usus domestici postu-

m) Sidon Apoll. l. c. Symmachus lib. 7. ep. 18. rem singularem narrat de balneo cuidam amicorum hunc in modum exstructo, ut torris unus ad iusti caloris pabulum satis faceret.

n) Chryf. vol. 1. p. 149. C.

o) Chryf. vol. 5. p. 516.

p) Cisterii hom. in div. & Laz. p. 7. D.

q) Chryf. vol. 2. p. 777. A. vol. 11. p. 101. B.

r) Chryf. vol. 5. p. 500. E. vol. 7. p. 265. A.

s) Chryf. vol. 2. p. 777. A.

t) Chryf. vol. 5. p. 521. E.

postularer, pretioso metallo nituerunt. Ita amphoræ una cum ollis & alabastris sæpius fuerunt aureæ u), scabella vero, cathedræ, pateræ v), libetes, suppedanea una cum multis vasorum generibus ex argento facta commemorantur x); quin mulieres, quod quidem pius Chrysostomus pro concione loquens veluti summam impotentiam acerrime impugnavit y), matulis ex argento confectis usæ sunt. Tandem nonnulli etiam libros coemendo opulentiam suam ostentare voluerunt, & membranarum tenuitatem & litterarum pulchritudinem scrutati, ipsa volumina accuratissime ligata & in scrinia deposita legere neglexerunt. Hanc scilicet gloriam ambientes, ut in circulis jactare possent, se libros permultos non quidem legisse, sed litteris aureis scriptos possidere z).

u) Chryf. vol. 11. p. 377. D.

v) Chryf. vol. 11. p. 378. E.

x) Chryf. vol. 2. p. 777.

y) Chryf. vol. 11. p. 377.

z) Chryf. vol. 8. p. 188. A. Isidori Pelusiotæ ep. 127. lib.

1. in hominem indoctum multos libros coementem, ex quibus nullam perciperet utilitatem. Id. lib. 1. ep. 399. aliquem increpat, qui libros possidens nec ipse legeret, nec iis, qui legendi desiderio tenerentur, impertiret.

CONSPECTUS.

CAP. I.

Recensentur mores senatorum Roman. (pag. 5-7), palatinorum, addita descriptione luxus imperatorii (7-12). Conditio plebis utriusque Romæ (12-13). Status provinciarum externus (14-17); status internus, coloni, carceres (17-20). Observationes generales (21). Autoritas clericorum, quomodo creverit (22-23); comparatur cum autoritate philosophorum ætate Juliani (24-25). Clericorum vitia (25-28), virtutes (28-30). Disciplina Christiana quomodo efformata, qualis (30-32). Varia ætatis superstitio (32-33), reliquæ paganismi (33-38).

CAP. II.

Cura circa parvulum (38-40). Ludi litterarii (40), prædagogi (41-42), plagiarii (42). Grammatici (43-44), artium mechanicarum magistri (44). Patrum socordia (44-45). Educatio matribus commissa, quo effectum (45-46). Academia (47), Romæ (48-49), Athenis (49-51), Constantinopoli (51-52). Rhetores quales, qua conditione & autoritate usi (52-55). Eorum declamationes publicæ (55-58), docendi methodus (58-61). Musica & Gymnastica (61-62). Philosophiæ doctores, eorumque mores & disciplina (62-66). Schola Alexandrina (66-67), Pergamena (67-68). Tempus huic disciplinæ assignatum (68-69). Studia adolescentium (69-70). Jurisconsulti (71-73). Educatio & asperitas monastica (73-75).

CAP. III.

Cura puellarum (75-77). De educatione illarum, quas Deo dicaverant parentes (77-80); earundem vivendi ratio ejusque causæ (80-82), ficta modestia (82-83), vestitus (83-85), numerus (85).

CAP. IV.

Conjugia priscorum Romanorum (86-87). Ætate Theod. matrimonia fera (87-88), quo ambiente inita (88-89), pacta nuptialia (89-91). De benedictione sacerdotali (91), ritus nuptiales (92-96). Vita conjugalis (96-97), discordia conjugum (97-98), amor in feras ferrosque (99-100). Virgines subintroductæ (100-103). Foeminae regulares (103-105).

CAP. V.

Autoritas & studia matrisfamilie (105-108), ornatus capitis (108-109) pigmenta, patrumque de his sententia (109-111), mundus muliebris (111), vestitus (112-114), carrucæ (114-116). Virorum luxuria (116-118). De ædificiis & suppellectili (118-123).

Cum hæcce dissertatio ob instantem auctoris peregrinationem paullo festinantius typis fuerit impressa, factum est, ut nonnulla vitia typographica irreperint, quibus lectores benevoli ignoscant: ea, quæ auctori hactenus observasse licuit, sequenti recensu sistuntur:

- pag. 1 lin. 11 tuas lege tuos
 - 6 — 6 quos lege quæis
 - - — 22 sustinisset lege sustinuiisset
 - 12 — 15 annones lege annonis
 - 30 — 14 sævitio lege servitio
 - 46 — 9 hippodomis lege hippodromis
 - 51 — 7 spoliatos lege spoliatas
 - 70 not. n) lin. 5 despiciendam lege despiciendam
 - 81 lin. 13 totas lege totos
 - - — 21 puella lege puellæ
 - 82 — 9 conspecta lege conspectu
 - - — 13 paucos lege paucas
 - 93 — 1 virginamque lege virginumque
 - 96 — 20 pompu lege pompa
 - 96 — 22 anspiciis lege auspiciis
 - 122 not. p) Csterii lege Asterii.
-

Müller, Peter Erasmus,

Commentatio hist. de genio, moribus et luxu aevi Theodosiani specimen
inaug

Hafnia 1797

Diss. 774,1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10842073-0